

การเดินทางของตำนานตาม่องล่ายจากอ่าวไทยสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ:
การศึกษาการแพร่กระจายและแตกเรื่องของตำนานตาม่องล่ายในสังคมไทย*

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล**

รับบทความ: 7 พฤศจิกายน 2565

แก้ไขบทความ: 29 พฤศจิกายน 2565

ตอบรับ: 17 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งสำรวจและรวบรวมตำนานประจำถิ่นที่แตกเรื่องจากตำนานเรื่องตาม่องล่าย และวิเคราะห์ลักษณะการแตกเรื่องของตำนานประจำถิ่นที่แตกเรื่องจากตำนานเรื่องตาม่องล่ายซึ่งเป็นตำนานประจำถิ่นที่แพร่หลายในชุมชนชายฝั่งทะเลและเกาะแก่งในอ่าวไทย คือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ผลการวิจัยพบว่าตำนานตาม่องล่ายมีการแตกเรื่องเป็นตำนานเรื่องต่าง ๆ จำนวน 16 เรื่อง แบ่งลักษณะการแตกเรื่องที่พบได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การคงโครงสร้างเดิมแต่เปลี่ยนรายละเอียดในพฤติกรรม 2) การนำเรื่องบางตอนไปแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่าง “ม่องล่าย คำกลอน สำนวนเก่า” กับนิทานตาม่องล่ายสำนวนต่าง ๆ: การศึกษาในฐานะตำนานประจำถิ่นบริเวณอ่าวไทย* โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปีงบประมาณ 256

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล (อีเมล: aphilak@yahoo.com)

3) การเพิ่มโครงเรื่องย่อย และ 4) การผนวกเรื่อง โดยอาณาบริเวณของพื้นที่ที่กล่าวถึงในตำนานปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ในลุ่มน้ำภาคกลาง พื้นที่ในภาคตะวันออก และภูเขาในภาคใต้ การแตกเรื่องดังกล่าวสะท้อนความสัมพันธ์และการเดินทางของคนระหว่างภูมิภาค รวมถึงเครือข่ายทางสังคมของผู้คนในอ่าวไทย ซึ่งเป็นผลจากการเดินทางเพื่อการค้าจากเมืองท่าสู่เมืองต่าง ๆ

คำสำคัญ: ตำนานตาม่องล่าย, การแตกเรื่อง, การแพร่กระจายของนิทาน

The Journey of the Legendary *Ta Mong Lai*
from the Gulf of Thailand to Various Localities:
A study of the Reproduction of Various Tales and Different
Stories from the *Ta Mong Lai* legends in Thai Society*

Aphilak Kasempholkoon**

Received: November 7, 2022

Revised: November 29, 2022

Accepted: December 17, 2022

Abstract

This article aims to explore and compile mythical legends that differ from the legend of Ta Mong Lai and analyze the characteristics of the different local legends that are different from the legend of Ta Mong Lai, which is mythical legend prevalent in coastal communities and islands in

* This research article is part of a research paper titled *The Relationship Between "Mong Lai Kham Klon's Old Version with The Various Versions of Ta Mong Lai Tale: A Study as The Legend of Thai Gulf"* with research grants from the Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, fiscal year 2020.

** Assistant Professor of Thai Department, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University (E-mail: aphilak@yahoo.com)

the Gulf of Thailand, namely the western, eastern and southern regions, by using folklore methodology. The results of the research are that the legend of Ta Mong Lai has 15 different myths. There are 4 characteristics that can be found in the story: 1) maintaining the original structure but changing the details in behavior; 2) choosing some episodes to compose a new tale, 3) adding a sub-plot and 4) adding a story. The area referred to in the legend has been transformed into the Central Basin, the Eastern Region, and the Southern Mountains. The split reflects the relationships and travels of people between regions and the social networks of people in the Gulf of Thailand as a result of commercial travel from seaports to cities.

Keywords: Ta Mong Lai myth, Different stories of legends, The reproduction of the various tales

บทนำ

นิทานประจำถิ่น (local legend) เป็นเรื่องเล่าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับพื้นที่ เป็นความพยายามผูกโยงเรื่องเล่าจากพื้นที่ในจินตนาการกับพื้นที่จริง นิทานประจำถิ่นเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการอธิบายที่มาหรือประวัติของชุมชน มีทั้งที่เป็นเรื่องของชุมชนเดียว และเรื่องที่สืบทอดร่อยไปกับหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยแกนเรื่องเดียวกัน นิทานประจำถิ่นเหล่านี้มักเกี่ยวเนื่องกับวีรบุรุษในท้องถิ่น เช่น ผู้นำหมู่บ้าน และวีรบุรุษของกลุ่มชน เช่น เรื่องพระเจ้าเลียบโลก เรื่องพระร่วง หรือเรื่องท้าวอุทองที่ผูกโยงกับชื่อบ้านนามเมือง นิทานประจำถิ่นเหล่านี้ไม่เพียงจะทำให้เรื่องราวที่ดูเลือนรางสมจริงมากขึ้นเท่านั้น ยังช่วยทำให้กลุ่มชนที่อาจเป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มคนแรกเริ่มผสานเชื่อมโยงกันได้ โดยสร้างพื้นที่ให้ตนเองในเรื่องเล่า และยกย่องวีรบุรุษนั้นในฐานะผีบรรพบุรุษ ผีบ้านหรือผีเมือง ในที่สุด

ในกรณีนี้ เช่นเดียวกับนิทานประจำถิ่นเรื่องพญางงพญาพานที่กลุ่มชนใช้เรื่องในมหากาพย์มาอธิบายโบราณสถานร้างในจังหวัดนครปฐม คือ พระปฐมเจดีย์ ต่อมากลายเป็นนิทานเรื่องสำคัญในภูมิภาคตะวันตก เกิดนิทานเรื่องย่อย เป็นชื่อหมู่บ้าน ตำบลในพื้นที่จังหวัดนครปฐม สมุทรสาคร ราชบุรี กาญจนบุรี แล้วแทรกไปในเรื่องหลัก เกิดเป็นพญางงพญาพานสำนวนท้องถิ่นที่มี “พื้นที่” ของตนเองอยู่ในนั้น สลาย “ความเป็นอื่น” และสมาน “ความเป็นเรา” ไว้ในตำนานอย่างแยกยาก

วีรบุรุษในนิทานประจำถิ่นนี้ ภายหลังเมื่อแยกย่อยกันมาก มีความเชื่อที่เข้มข้นและเข้มแข็งมากขึ้น กลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เกิดศาลและพิธีกรรมของชุมชน นิทานประจำถิ่นนั้นจึงย่อมเป็นตำนานประจำถิ่น และเชื่อกันว่าครั้งหนึ่งเหตุการณ์ในตำนานนั้นเคยเกิดขึ้นจริงบนผืนแผ่นดินนี้ เช่น เจ้าพ่อพระร่วง จังหวัดสุโขทัย หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด จังหวัดปัตตานี ศาลยายหอมอุ้มพญาพาน จังหวัดนครปฐม เป็นต้น สอดคล้องกับที่ สุกัญญา สุฉฉายา (2563, น. 118) กล่าวว่าชุมชนชายฝั่งทะเลและชุมชนที่อยู่ใกล้

ภูเขามักมีเรื่องเล่าเพื่ออธิบายสภาพภูมิศาสตร์และสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น เกาะแก่ง ภูเขา หน้าผา น้ำตก ทะเลสาบ ฯลฯ เป็นเรื่องเล่าที่มีเค้ามาจากความจริง นักคิดขนเรียกเรื่องเล่าประเภทนี้ว่า นิยายประจำถิ่น (local legend) แต่หากผูกโยงเข้ากับความเชื่อของชาวบ้าน เช่น เรื่องเหนือธรรมชาติ หรือเกี่ยวข้องกับคน สัตว์ หรือวัตถุสิ่งของที่พบบริเวณนั้น และชาวบ้านในชุมชนนั้น ๆ เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเล่าประเภทนี้จะเรียกว่าเป็นตำนานประจำถิ่น (mythical legend) นิยายประจำถิ่นหลายเรื่องในปัจจุบันได้เปลี่ยนสภาพไปเป็นตำนานประจำถิ่น เมื่อเล่ากันไปนานวันเข้า จนเกิดความเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองซึ่งอาจบันดาลให้ผู้กราบไหว้บูชาประสบผลดังตั้งใจ จึงมักพบว่ามีการสร้างศาลขึ้นในบริเวณนั้น และบุคคลในเรื่องกลายสภาพเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่ตามมา ดังเช่นเรื่องตำนานเขานางทองร้อน ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นเจ้าแม่ทองร้อน

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตเรื่องนิทานประจำถิ่น - ตำนานประจำถิ่นว่า นอกจากเรื่องมักจะเกี่ยวข้องกับการผจญภัย การสร้างปาฏิหาริย์ หรือ การเดินทางของวีรบุรุษแล้วยังมักสัมพันธ์กับภูมิประเทศนั้น ๆ ด้วย เช่น ที่ราบ บ่อน้ำ สำหรับเป็นที่หยุดพัก วีรบุรุษผู้นั้นได้มาพัก จึงได้ซื้อบ้านนามเมืองตามนั้น หรือ สัมพันธ์กับต้นไม้พื้นถิ่น เช่น บ้านโพธิ์เตี้ย จังหวัดนครปฐม อธิบายว่าพญาพานมาผูกช้างที่ได้ต้นโพธิ์นี้ ด้วยอำนาจของผลกรรมที่ทำปิตุฆาตของพญาพาน ต้นโพธิ์นี้จึงไม่เติบโตอีก บริเวณแห่งนี้จึงชื่อว่า บ้านโพธิ์เตี้ย

เรื่องตามองกลายเป็นตำนานประจำถิ่นที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบอ่าวไทย เรื่องตามองเล่านี้มีลักษณะของความเป็นตำนานประจำถิ่น (mythical legend) ที่ทำหน้าที่ในการอธิบายภูมินามท้องถิ่น การเกิดสภาพภูมิศาสตร์บริเวณทะเลชายฝั่ง และสิ่งมีชีวิตในทะเลต่าง ๆ บริเวณรอบอ่าวไทย โดยเฉพาะในเขตจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในปัจจุบันพบทั้งสำนวนลายลักษณ์และมุขปาฐะเนื้อหาของตำนานประจำถิ่นเรื่องตามองเล่านี้กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งประกอบด้วยพ่อแม่และลูกสาว คือ ตามองเล่า ยายรำพึง และนางยมโดย ที่อาศัยอยู่แถบจังหวัด

ประจวบศิริชั้นธ์ ภายหลังพอกับแม่ต่างหาลูกเขามาแต่งกับลูกสาว จนเกิดเป็น โศกนาฏกรรม ผู้เป็นพ่อ คือ ตาม่องล่าย ฉีกชิ้นส่วนของภรรยา คือ ยายรำพึง และลูกสาว รวมถึงข้าวของในขบวนขันหมาก แล้วโยนไปในทะเลอ่าวไทย ทั้งทางฝั่งภาคใต้ และฝั่ง ภาคตะวันออก เกิดเป็นเกาะแก่ง ชื่อบ้านนามเมืองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในครั้งนั้น

ในบทความ “วรรณกรรมเรื่องพระวรวงศ์: วรรณกรรมท้องถิ่นที่แสดงร่องรอย ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างภาคตะวันออก ภาคกลาง และ ภาคใต้” ของ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2555, น. 103) ได้กล่าวถึงเรื่องตาม่องล่ายไว้ว่า

เรื่องพระวรวงศ์ในภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ กับภูมิศาสตร์การเดินทาง การนำนิทาน “พระวรวงศ์” มาใช้ในการ อธิบายภูมินามนั้นทำให้ผู้วิจัยนึกถึงนิทานเรื่อง “ตาม่องล่าย” ที่ พบว่าเป็นนิทานอธิบายเหตุของจังหวัดในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือฝั่งอ่าวไทยเช่นกัน โดยที่เนื้อเรื่องกล่าวถึงการที่พ่อแม่ของนาง ยมโดยต่างพึงพอใจที่จะยกนางให้แก่ชายหนุ่มแต่ละคนจนไม่สามารถ จะตัดสินใจได้ว่านางยมโดยควรจะอยู่กับใครกันแน่ และตาม่องล่าย ได้ตัดสินใจฉีกเนื้อนางยมโดยออกเป็นสองซีกโยนไปในขบวน ขันหมาก เพื่อยุติปัญหาเรื่องดังกล่าว เนื้อของนางยมโดยที่ไป กลายเป็นแผ่นดินนั้นเป็นที่เกิดของดินแดนต่าง ๆ ในจังหวัดของผู้เล่า คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์กับจังหวัดชลบุรี (สัทหีบ) หากผู้เล่าเป็น ชาวประจวบคีรีขันธ์ก็ว่าเรื่องของนางยมโดยที่ไปกลายเป็นแผ่นดิน นั้นเป็นที่เกิดของดินแดนต่าง ๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และหาก เป็นชาวสัทหีบก็ว่าเนื้อเรื่องของนางยมโดยที่ไปกลายเป็นแผ่นดินนั้น เป็นที่เกิดของดินแดนต่าง ๆ ในอำเภอสัทหีบ จังหวัดชลบุรี ซึ่งผู้วิจัย

เชื่อว่าน่าจะเป็นผลจากการเดินทางติดต่อกันทางทะเลอ่าวไทยจึงทำให้รับเรื่องราวของกันและกันมา ซึ่งเหตุผลนี้ก็น่าจะพออธิบายได้ว่า เหตุใดสุราษฎร์ธานี กรุงเทพฯ และจันทบุรี จึงใช้เรื่อง “พระวรวงศ์” ในการอธิบายภูมินาม จากความแพร่หลายของนิทานพระวรวงศ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าเรื่องพระวรวงศ์เป็นเรื่องที่ยึดในบริเวณกลุ่มชนริมอ่าวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายฝั่งทะเลตะวันออกและภาคใต้ฝั่งตะวันออก (ด้านอ่าวไทย) ความแพร่หลายดังกล่าวทำให้เห็นเส้นทางการเดินทางของนิทานว่านิทานเรื่องพระวรวงศ์น่าจะมีการถ่ายทอดรับส่งกันโดยการติดต่อทางเรือผ่านการค้าหรือการเดินทางเรือทะเล เพราะจังหวัดในส่วนภาคตะวันออกและภาคใต้นั้นอยู่ในบริเวณเส้นทางการค้าการเดินทางเรือสำเภาในอดีต นับเป็น “มรดกทางวัฒนธรรม” ของกลุ่มชนริมฝั่งทะเลอ่าวไทย

จากบทความข้างต้นเชื่อมโยงกับความแพร่หลายของเรื่องตาม่องล่ายของชาวบ้านในอ่าวไทย ทำให้น่าสนใจว่าเรื่องตาม่องล่ายมีสำนวนใดบ้าง แต่ละท้องถิ่นในอ่าวไทยมีความรับรู้และเชื่อมโยงกันอย่างไร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมามีผู้สนใจศึกษาดำเนินการตาม่องล่ายจำนวนหนึ่ง งานที่ศึกษาดำเนินการตาม่องล่ายในฐานะตำนานประจำถิ่นเล่มสำคัญคืองานของ สายป่าน ปุริวรรณชนะ (2556) เสนอเรื่อง ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย ผลการศึกษาพบว่าแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นมี 12 แบบเรื่อง โดยเฉพาะการปรากฏแบบเรื่องตาม่องล่าย ซึ่งเป็นแบบเรื่องที่พบน้อยที่สุด โดยตำนานแต่ละแบบเรื่อง

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำ ทั้งในด้านประวัติความเป็นมาและ
อภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีอนุภาคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ลักษณะเด่นของตำนาน
ประจำถิ่นสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ใน
ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และการคมนาคม ซึ่งต้องอาศัย
แม่น้ำและทะเลเป็นสำคัญ นอกจากนี้ตำนานประจำถิ่นยังสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรม
ของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณริมแม่น้ำและ
ชายฝั่งทะเลภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีงานของ ดนัย วินัยรัตน์ (2551) เสนอวิทยานิพนธ์
เรื่อง *การสร้างความหมายภูมิลักษณะท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย* ศึกษา
ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับภูมิลักษณะท้องถิ่น รวมถึงการศึกษาการสร้างความหมาย
ภูมิลักษณะท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้ ผลการวิจัยพบว่า นิทานเรื่องนี้เป็นนิทาน
พื้นบ้านที่มีความเป็นสากล มีลักษณะเป็นนิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น และนิทานอธิบาย
เหตุ ที่เน้นอนุภาคเกี่ยวกับการเกิดภูมิลักษณะท้องถิ่น ถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะสืบทอดกันมา
นาน โดยเชื่อว่าถูกแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ในพื้นที่บริเวณอำเภอประจวบคีรีขันธ์ แล้ว
แพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่น ทำให้เกิดสำนวนต่าง ๆ มากมายที่มีรายละเอียดเฉพาะถิ่นบน
โครงเรื่องเดียวกัน บ่งบอกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันตามแนวคิดแบบโครงสร้าง นิยม
และแสดงถึงการ “คิดได้ คิดเป็น” ของทั้งผู้แต่งและผู้เล่านิทานที่พยายามอธิบายการ
เกิดขึ้นของภูมิลักษณะด้วยชุดคำอธิบายที่เกินจริงได้อย่างชาญฉลาด โดยให้ความหมายกับ
รูปร่างรูปทรงของภูมิลักษณะเป็นสำคัญ และแสดงนัยของความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณะ
ท้องถิ่นกับเส้นทางเดินเรือในอดีต แหล่งประมงพื้นบ้าน และการตั้งชุมชน เป็นสำคัญ

ในงานของ จุฑามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรวณิษศักดิ์ (2554) ศึกษา
ตำนานว่าด้วย “ธิดาพระเจ้ากรุงจีน” ใน *สังคมสยาม* โดยมุ่งศึกษาด้านนอกของสังคม
สยามที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศจีน โดยเฉพาะเรื่องพระเจ้ากรุงจีนยกธิดาของตนให้เป็น
มเหสีของกษัตริย์ผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในสยาม อาทิ เรื่องพระเจ้าสายน้ำผึ้งกับนางสร้อย

ดอกหมาก เรื่องพระร่วงเมืองสวรรค์โลกกับพระนางพสุทเทวี เป็นต้น ตำนานเหล่านี้แม้จะไม่สามารถระบุขอบเขตของเวลาได้อย่างแน่ชัด แต่ได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างจีนกับสยามในยุคที่แฉกแฉกต่าง ๆ กำลังสร้างบ้านแปงเมือง อย่างไรก็ตาม การที่ตำนานกล่าวถึงพระเจ้ากรุงจีนยกธิดาให้กับเหล่ากษัตริย์ในสยามประเทศนั้นอาจจะไม่เคยเกิดขึ้นจริงในทางประวัติศาสตร์ แต่ความสำคัญของตำนานเหล่านี้ คือเป็นการอธิบายในโลกทัศน์แบบไทย เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ที่แฉกแฉกนั้น ๆ มีต่อจีนในลักษณะของเครือญาติ และเป็นการเชิดชูและเน้นถึงพระบุญญาธิการของกษัตริย์องค์นั้น ๆ ที่ยิ่งใหญ่เหนือแฉกแฉกอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องพระเจ้ากรุงจีนในตำนานตาม่องล่าย

ในประเด็นเรื่องพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องตำนานตาม่องล่ายมีงานศึกษาของ ขวัญทิwa ผิวผาด กุลธีรา อุดมพงศ์วัฒนา และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2555) เสนอเรื่อง *ความเชื่อ การขนาน และการใช้ของกับผู้ที่มาแก่นศาลเจ้าแม่ยมสาว เกษณมสาว ตำบลสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์* ผลการวิจัยพบว่าศาลเจ้าแม่ยมสาวหรือเจ้าแม่ยมโดยเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน มารับไหว้บูชาเพื่อขอโชคลาภขอพรจากเจ้าแม่ยมสาว ผู้ที่มาขนานส่วนใหญ่มาเพื่อขอบุตร การสอบเข้าเรียนต่อ การสอบเข้าทำงาน ขอโชคลาภของหาย และเรื่องสุขภาพเจ็บป่วยเกี่ยวกับโรคภัย

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาการนำตำนานตาม่องล่ายไปดัดแปลงเป็นการแสดง คือ งานของ พวงเพ็ญ สว่างใจ (2556) เสนองานวิจัยเรื่อง *จากนิทานพื้นบ้านเรื่องตาม่องล่าย สู่บทละครเรื่องเจ้าลาย: มรดกทางวรรณคดีที่สะท้อนวิถีไทย* ผลการวิจัยพบว่านิทานพื้นบ้านเรื่อง "ตาม่องล่าย" และบทละครเรื่อง "เจ้าลาย" มีคุณค่าทางวรรณคดี เพราะมีโครงเรื่องและแก่นเรื่องเกี่ยวกับความรักระหว่างชายหญิงซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จอารมณ์ ส่วนตัวละครมีลักษณะเด่นในด้านรูปลักษณ์และลักษณะนิสัย ในด้านฉากช่วยสร้างอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการ นอกจากนี้เรื่องเจ้าลายมีกลวิธีในการดัดแปลงวรรณกรรมต้นฉบับด้วย ส่วนด้านกลวิธีการประพันธ์ เรื่องเจ้าลายมีการใช้

ภาพพจน์ การเล่นคำ และการเล่นเสียง บทละครเรื่อง "เจ้าลาย" เป็นวรรณกรรมการแสดง ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม นาฏยศิลป์ และคีตศิลป์ ที่สอดคล้องประสานกันได้อย่างกลมกลืนและงดงาม นิทานพื้นบ้านเรื่อง "ตามองลาย" และบทละครเรื่อง "เจ้าลาย" สะท้อนให้เห็นโครงสร้างสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม ประเพณี และความเชื่อของคนไทยในสมัยของผู้ประพันธ์ และแสดงให้เห็นความสามารถอย่างยิ่งของผู้ประพันธ์อีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมตำนานประจำถิ่นที่แตกเรื่องจากตำนานเรื่องตามองลาย
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการแตกเรื่องของตำนานประจำถิ่นที่แตกเรื่องจากตำนานเรื่องตามองลาย

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตำนานตามองลายและตำนานนิทานที่แตกเรื่องไปจากตำนานตามองลายจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลออนไลน์ รวม 51 สำนวน แบ่งเป็นตำนานเรื่องตามองลาย 35 สำนวน และตำนานที่แตกเรื่องมาจากตำนานตามองลาย 16 สำนวน

สมมติฐาน

ตำนานเรื่องตามองลายเป็นตำนานประจำถิ่นที่แพร่หลายในชุมชนชายฝั่งทะเลและเกาะแก่งในอ่าวไทย คือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคใต้ มีการแตกเรื่องเป็นตำนานเรื่องต่าง ๆ สุ่มน้ำในภาคกลาง ภาคตะวันออก รวมถึงภูเขาในภาคใต้ การแตกเรื่องดังกล่าว

สะท้อนความสัมพันธ์และการเดินทางของคนระหว่างภูมิภาค รวมถึงเครือข่ายทางสังคมของผู้คนในอ่าวไทย

ผลการวิจัย

1. ความรับรู้เรื่องตาม่องล่ายในสังคมไทยจากเอกสารลายลักษณ์

ตาม่องล่ายเป็นตำนานประจำถิ่นที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของคนในท้องถิ่นแถบบริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตอนบน ทั้งทางฝั่งตะวันตกในเขตจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และชุมพร และทางฝั่งทะเลตะวันออกในเขตจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง และชลบุรี ตำนานเรื่องนี้มีเนื้อหาที่อธิบายภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นและอธิบายภูมินามต่าง ๆ ในจังหวัดต่าง ๆ บริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เช่น เขาถ้ำอมหมวก เขาช่องกระจกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะทะลุ เขาแม่รำพึง ที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะกระบุง จังหวัดตราด เป็นต้น (กลุ่มสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2559, น. 15)

ชื่อม่องล่ายปรากฏในลายลักษณ์ฉบับที่เก่าที่สุด คือใน **นิราศกลาง** ของ หมื่นพรหมสมพัตรสร หรือ นายมี แต่งในสมัยรัชกาลที่ 2 รว พ.ศ. 2358 – 2359 กล่าวถึงชื่อภูมินามม่องล่ายไว้ในทำนองนิราศ แต่ไม่ได้เล่าเรื่องราวตำนานตาม่องล่ายไว้ชัดเจน โดยกวีเล่นคำว่า “ม่อง” กับ “มอง” และคำว่า “ไล่”

ถึงม่องไล่มองแลชะเง้อหา

เห็นภูเขาแต่ไกลใหญ่มหันต์

ชื่อม่องไล่ไล่ใครที่ไหนทัน

จึงสาปสรรชื่อเกาะไว้เหมาะใจ

(หมื่นพรหมสมพัตรสร (มี), 2504, น. 96)

ใน จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา ปี พ.ศ. 2402 กล่าวถึงบันทึกการเสด็จ
พระราชดำเนินประพาสเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลาของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2402 ในเอกสารดังกล่าวระบุการบอกระยะทางเสด็จพระ
ราชดำเนินที่เกี่ยวข้องกับตาม่องล่าย ดังนี้ (หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2557, น. 8)

เขาแหลมแม่รำพึง เลี้ยวเข้าเขาแหลมแม่รำพึงลงไป ถึง

อ่าวเมืองกำเนินดินพุด ในอ่าวมีเกาะเรียกเกาะทะเลลุ ไปประมาณ 3 โมงถึง

.....

มองไล่ เขาอยู่ริมน้ำ นามองไล่ น้ำฤก 5-6 วา

ใน นิราศเมืองนครฯ คำฉันท์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระราชวังบวรวิชัยชาญ
พระนิพนธ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 (หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2557, น. 8) เล่าการ
เดินทางตามเสด็จพระราชดำเนินรัชกาลที่ 4 ไปนครศรีธรรมราชโดยทางเรือผ่านสถานที่
ต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ผ่านแพพ่อค้าที่หน้าวัด
กัลยาณมิตรวรมหาวิหาร คลองผดุงกรุงเกษม คลองดาวคะนอง บางคอแหลม จนถึงปาก
ลัด พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ปากน้ำเพชรบุรี เกาะนมสาว เขาสามร้อยยอด
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เกาะทะเลลุ เขาหมอน จังหวัดชุมพร แหลมตะลุมพุก จังหวัด
นครศรีธรรมราช กระทั่งขึ้นฝั่งและเข้าเมืองนครศรีธรรมราช ในตอนที่ผ่านเมืองเพชรบุรี
และประจวบคีรีขันธ์ กวีเล่าเรื่องตาม่องล่ายไว้ว่า

๑ มาดลภูผา เจ้าลายสมญา โบราณำความ

ลัทธิตาม่องไล่ไล่ตาม ปรางกุญยานาม อยู่เป็นคิงขร

๑เหตุนี้ถึงมี อ้าวแม่รำพึง ปรากฏนามกร
เรือแล่นเลยสถาน ถึงปรามนคร ถิ่นฐานันดร รื่นรุ่มสุขุขมัย
(หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2557, น. 81)

มีเรื่องเล่าบันทึกแทรกไว้ใน **นิราศปักข์ใต้** ผู้แต่ง คือ พระเจ้าราชวงศ์เธอ กรมหมื่นอมรมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2402 โดยเนื้อเรื่องกล่าวถึงการเดินทางด้วยเรือรณฤทธิ์อติศรไปพร้อมพระเชษฐาและพระอนุชาอีก 4 พระองค์ เดินทางออกจากกรุงเทพฯ ผ่านเมืองสมุทรสาคร เขายี่สาร และบางทะเล จังหวัดเพชรบุรี เมื่อถึงแหลมหลวง จังหวัดเพชรบุรี พบพายุใหญ่ รอจนพายุสงบจึงเดินทางต่อ ระหว่างนั้นกวีเล่านิทานเรื่องตาม่องล่ายซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ แล้วแล่นเรือผ่านเขาตะเกียบ เมืองปรามบุรี เขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผ่านเกาะพัง เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากนั้นลงเรือบดเข้าไปยังเมืองนครศรีธรรมราช (หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2557, น. 37) ตาม่องล่ายสำนวนนี้เป็นหลักฐานยืนยันความรับรู้ว่าตำนานตาม่องล่ายมีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ความตอนหนึ่งว่า

ถึงเจ้าลายชายชาวทะเลเล่า ว่าเดิมเจ้าลายใช้คนไปขอ
โดยธิดาตาม่องไล่ได้ยกยอ แต่ฝ่ายพ่อไม่พบกันกับภรรยา
แล้วมีเจ้าแหลมสิงรักหญิงสาว ไปว่ากล่าวนางโดยด้วยโทษหา
จัดสิ่งของว่าขานข้างมารดา ชนหมากมาทั้งสองข้างชิงนางกัน
ตาม่องไล่มิได้หมายว่ายายให้ ครั้นแจ้งใจเสียจิตสุดบิตผัน
ทอดลูกสาวกล่าวเกลี้ยข้อยโดยเที่ยงธรรม จะแบ่งปันให้เป็นสัตย์ไม่ขัดใคร
ฝ่ายท่านยายยกลูกสาวให้เจ้าสิง ดายหญิงให้เจ้าลายที่หมายสมัย
จึงจับขาข้างละฉีกฉีกออกไป แล้วโยนให้คนละลายเสียงเกรียวกราว

กษัตริย์สองต้องค้ำต่างร้างเร็ด	นางไปเกิดเป็นละเมาะเกาะนมสาว
สองข้างวางจังหวะระยะยาว	ทั้งแดนด้าวตกออกบอกกล่าวภัย
ฝ่ายยายเฒ่าแคร้าทรงในดวงจิต	ก็ปลดปลิดชีวาถึงอาสัญ
กลายเป็นหินเห็นหนอยู่จนทุกวัน	เขาเรียกกันเชิงแม่รำพึง
ตาม่องไล่ใจหายเสียดายบุตร	ก็ม้วยมุตเป็นลำเนาภูเขาชิง
ยังฟังเฟื่องเลื่องลือออกอ้ออึง	จะปดครึ่งหรือจะจริงยังกรังใจ

ใน **นิราศนครศรีธรรมราช** ของหลวงแก้ว แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ร่วมสมัยกับนิราศปักษ์ใต้ เมื่อผ่านเขาเจ้าลายที่เมืองเพชรบุรี ได้เล่าเรื่องตาม่องล่าไ้ด้วยเช่นกัน (หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2557, น. 50) ดังนี้

เห็นเจ้าลายตายนอนเป็นก้อนหิน	นึกถวิลเรื่องหลังยัณเณ
ที่คนรู้ดูเล่นแล้วเล่าไป	พอเข้าใจตามเขาว่ามาช้านาน
เดิมเจ้าลายหมายมิตรไปคิดขอ	กับตาพ่อซื้อม่องไล่ใจทหาร
จึงนัดกันทำวันวิวาห์การ	ฝ่ายข้างมารดาเคลงไม่แจ้งใจ
ครั้นเจ้าลิงมาขอกก็ยอยก	ว่าเดือนหกฤกษ์ดีมีสมัย
เมื่อแต่งงานการร่วมเข้าทันใด	ชั้นหมากไปข้างโน้นก็ขนม
ตาม่องไล่ยารำพึงตะลึงจิต	เอะผิดแล้วลิเราเอาแล้วหา
ตาโกรธยายยโยธาโทษเอาตา	ไม่บอกข้าเลยสักคำทำไม่ได้
ฝ่ายท่านตาหน้าเสียแต่มีลัจ	จึงคิดตัดสินความไปตามที่
เมื่อแรกขอเราก็กู้ด้วยไมตรี	ทั้งสองนายอย่าได้มีรังเกียจกัน
จะแหกอกยกให้คนละซีก	แล้วก็ฉีกขว้างไปขมิขมัน
ซีกข้างขวาปาดกลงเมืองจันท	ข้างซ้ายนั้นให้เจ้าลายเอาไว้ชม

พากันดับกลับเป็นหินอยู่แลเห็น

จนชั้นเข่นสามร้อยผอยขนม

ออกเกลื่อนกลาดดาสดาขุนน้ำชม

ล้วนพนมติดเนื่องเป็นเรื่องราว

ใน กาพย์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เสด็จไป
เมืองนครศรีธรรมราช พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
แต่งในคราวเดียวกับนิราศปักขีไต้ สมัยรัชกาลที่ 4 เนื้อหากล่าวถึงกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์เสด็จไปเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเดินทางไปนมัสการพระมหาธาตุเมือง
นครศรีธรรมราช บันทึกการเดินทางทั้งเวลาและวิธีการเดินทาง เมื่อถึงเมือง
นครศรีธรรมราชแล้ว พักที่วัดมหาธาตุ 3 คืน เล่าถึงสถาปัตยกรรม อาหาร และต้นไม้ที่
พบเห็น รวมทั้งเรื่องที่คุณอื่นเล่าให้ฟัง ตอนท้ายกล่าวยกถึงการเดินทางกลับพระนคร ในบท
ประพันธ์กล่าวถึงเพียง “เขาเจ้าลาย” แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดเรื่องราวไว้

เรื่องตาม่องล่ายยังมีแทรกใน **นิราศเมืองปะเหลียน** แต่งเมื่อ พ.ศ. 2422 โดย
พระยาโสภณพัทลุงกุล (สว่าง ณ พัทลุง) กวีกล่าวยกถึงว่า เมื่อผ่านเขาสามร้อยยอดและเกาะ
ต่าง ๆ กวีเล่านิทานเรื่องตาม่องไล่ เจ้าลาย ผ่านเกาะหลัก ชุมพร เกาะสมุย เกาะพัง
เมื่อถึงสงขลา ก็เชิญทองตราไปตีศาลว่าการ แล้วโดยสารเรือฉลอมเล็กกลับพัทลุง ผ่าน
เกาะสี่เกาะห้าก็เล่าถึงการประมูลทำรังนกไว้ด้วย (พระยาโสภณพัทลุงกุล (สว่าง ณ
พัทลุง), 2529, น. 19)

สำนวนต่อมาคือตำนานตาม่องล่ายที่กล่าวถึงจาก **"นิราศตังเกี๋ย"** ของหลวง
นเรนดิษฐ์ชากิจ พ.ศ. 2430 เล่าเรื่องการแย่งชิงนางโดย ลูกสาวตา "บ้องไล่" (ม่องล่าย)
และยายรำพึง โดยเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย จบลงที่นางโดยถูกฉีกตัวแบ่งครึ่งด้วยความ
โมโหของตา "บ้องไล่" สิ้นสุดต่าง ๆ และตัวนางโดย นางรำพึง เจ้าลาย กลายเป็นชื่อ
สถานที่ต่าง ๆ ในอ่าวไทยทั้งสองฝั่ง ดังปรากฏคำในนิราศตังเกี๋ย ดังนี้

๑ เกาะที่ฉันพรรณนามาทั้งหลาย มินิยายเรื่องโตโมโกหก

จะว่าไปไหลลื่นเหมือนเพ้อพก	จึงหยิบยกเอาแต่เกาะจำเพาะการ
ถึงอย่างนั้นท่านทั้งหลายมิชยหญิง	จะคั่นดั่งตัดพ้อข้อบรรหาร
พอเป็นเลาเอาเป็นหลักกนิทาน	ว่ามนานแต่ครั้งไหนตามใจกลอน
ดาบ้องไล่ยารำพึงซึ่งมีบุตร	บริสุทธิ์งามพริ้งยังสมร
เรียกนางโดยได้ชื่อภุขจร	ถึงนครกรุงจีนแสนยินดี
ให้ไทยจื้อมาขอต่อดาบ้อง	แกลยกย่องให้เป็นพระมเหสี
จึงเตรียมขันหมากมาจากธานี	ถึงวันดีจะสมานการมงคล ฯ

๑ ฝ่ายเจ้าลายชายข้างตะวันตก ก็เพ้อพกรักรุ่มทุกขุมชน

ขนนางโดยต่อยายแม่พ้อแก่จัน	แกลยกตนบุตรสาวให้เจ้าลาย
แห่ขันหมากมากระไรดูไม่น้อย	ถึงสามร้อยลึงของกองถวาย
เขยทั้งสองพ้องกันเข้าทั้งป่วนาย	กั้นดหมายขอให้ส่งองค์บุตรี
แต่ตายายไม่รู้กันช่างขันนุก	ท่างก้งก็อึมเอมเกษมศรี
ไม่ได้ถามเหตุผลต้นคดี	เพราะอยากรมิลูกเขยไว้เชยชม
ก็ต่างคนต่างกริ้มขยี้มเหจือก	ไม่ต้องเลือกให้ลำบากยากขนม
เขาเป็นเชื้อธิดีบุริรมย์	เกิดนิยมเห็นงามไม่ถามกัน
ดาบ้องไล่จะส่งกับองค์เจ็ก	หางเปี้ยเส็กรวยอุ้กนหมุหัน
ยายรำพึงก็จะให้เจ้าลายปล้น	จำเพาะวันเดียวพ้องถึงสองคน
ไม่ตกลงงอยู่จึงรู้เรื่อง	ดาก็เคื่องยายก็แค้นกว่าแสนทน
ต้องค้ำค้ำนการวิวาห์เข้าตาจน	ลงน้บ่นพึมพำกรรมของกู ฯ

๑ ฝ่ายเจ้าจันเจ้าลายโดนรายนีก พอรู้สึกกำสรดแสนอดสู

เมื่อดักล้นปลาไหลมาได้งู	มีศัตรูเพราะผู้หญิงต้องชิงนาง
--------------------------	-------------------------------

ก็ต่างคนต่างหิยามเตรียมทหาร	จะรบบาญเจ้าบุรีที่มีหาง
ตาบ้องไล่ให้ขยันเข้ากันกลาง	พูดเป่นลางว่าอย่าแย่งจะแบ่งปัน
ฉวยลูกสาวฉีกกลางขวางให้เซย	มันตกลอยอยู่เป่นเกาะจำเพาะชั้น
เรียกว่าเกาะนมสาวเท่าทุกวัน	อยู่ปากจันทบุรีมีพยาน
อีกซีกหนึ่งไปถึงตัวนาค	อดห่อหมกบ่าวสาวทั้งควาวหวาน
เจ้าลายเห็นศพโคโรคนันดาล	ไม่กลับบ้านเลยตายในสายชล
เดี๋ยวนี้ยังเป่นเขานอนยาวเหยียด	ไม่น่าเกลียดเหมือนมนุษย์สุดฉงน
โต๊ะฝาชีพานกระจับกลับวิก	ตั้งอยู่จนทุกวันนี้ไม่อันตราย
เขาเรียกสามร้อยยอดตลอดหมด	ฉันไม่ปวดพูดเพื่อละเมอหมาย
แต่ทองมันนั้นถมลงจมทราย	ตกอยู่ฝ่ายนครังบางตพาน
เป่นกำเนิดเกิดประจำธรรมชาติ	ลูกสอาดสืบมาอวสาน
เป่นทองของเจ้าลายที่วายปราน	อยู่นมนานตั้งกับไม้เนบปี ฯ

๑ ฝ่ายเจ้าจันลีนอาไลยกี้ให้โหย เห็นนางโดยซีกเดียวเขียวเป่นผี

ก็ทำศพว่าจะเสร็จเจ็ดราตรี	กับลิ่งที่เป่นขันหมากไม่อย่ากเอา
ทั้งโรจนโรจน้องคลังใส่ของ	ก็เลยกองอยู่เหมาะเป่นเกาะเขา
สารพัดสัตว์สิงห์กลิ้งเป่นเลา	เรื่องตาเถ่าบ้องไล่ยายรำพึง
แสนลงสารเจ้าจันแผ่นดินผอง	ถอดกางเกงค้างเปลวเข้าไม่ถึง
ต้องกลับไปภาราทำหน้าตัง	สิ้นความหึงหม้ายห่อเพราะพ่อตา ฯ

(หลวงนเรนดิปัญญากิจ, 2504, น. 56)

อนึ่ง ในการเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432) ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ถึงตำนานเรื่องตาม่องล่าย แทรกไว้ใน พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108 ความว่า

... เมืองพังงาเป็นภูเขาค้างคาวไปเช่นนี้ จึงได้มีเรื่องนิทานสำหรับภูมิประเทศคล้ายอย่างตามองโล ว่าตามดิงคนหนึ่งทำนาอยู่ที่เขาซอกแขวงเมืองตะกั่วป่า มีช้างตัวหนึ่งไปแทงยุงข้าวหลายตามดิงโกรธจึงได้จับหอกไล่ช้างข้ามเขากระท่อมมา หอกที่ถิ่อมานั้นถิ่อมลากด้าม ด้ามกุด เขากะท่อมเป็นช่องห่างกันอยู่หน่อยหนึ่ง จึงได้ปรากฏชื่อว่าช่อง "ล่าเฮาะ" ครั้นมาพบช้างแทงช้างนั้นตายกลายเป็นภูเขายู่ที่ข้างทางขึ้นมาแต่ท่า ที่เขานั้นยังมีช่องหอกที่แทงปรากฏอยู่ เมื่อฆ่าช้างตายแล้วจึงได้ถอดงาช้างไปฝังไว้ที่เขาตรงหน้าวัดประพาศ จึงได้ปรากฏชื่อว่าเขาพังงา...

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2519, น. 95)

สำนวนต่อมาสันนิษฐานว่าเป็นฉบับที่เรียกว่า “นิทานมอญหลายคำกลอนสำนวนเก่า” ซึ่งถือเป็นสำนวนลายลักษณ์ฉบับที่เก่าที่สุดที่เล่าเรื่องตำนานตามองคล้ายโดยตรงเป็นเอกเทศ ประจักษ์ ประภาพิตยาร (2512, น. 56) ให้ข้อมูลว่า สำนวนนี้ไม่ทราบผู้แต่ง เป็นเพียงสันนิษฐานว่าแต่งราว พ.ศ. 2431 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาพิมพ์เผยแพร่ในหนังสืองานศพของคุณชื่น ศรียาภัย ชื่อเรื่อง **อกินันทนากการล่องหน้าแต่ท่านที่นับถือ ญาติ และมิตรทั้งปวง ก่อนจะถึงวันที่จำต้องลาจากกันไปชั่วนิรันดร์** เมื่อ พ.ศ. 2497 ซึ่งในบทความวิจัยนี้จะใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษา เนื่องจากมีข้อมูลสมบูรณ์ครบถ้วน ในสำนวนนี้มีลำดับการกล่าวถึงสถานที่ที่ยังสับสนไม่ถูกต้อง เพราะคำกลอนตอนแรกก็กล่าวถึงนั้น เป็นตอนตามองคล้ายพาเจ้าเมืองเพชร (บุตรชายพระเจ้ากรุงจีน) มาแต่งงานกับลูกสาวชื่อ "ยมโดย" ที่เมืองเกาะหลัก (ประจวบคีรีขันธ์) ซึ่งการเดินทางไม่มีความจำเป็นต้องผ่านไปทางบางสะพานก่อน แต่ผู้แต่งกลับกล่าวถึงความอุดม

สมบูรณ์และควมามีชื่อเสียงโด่งดังของทองบางสะพาน (ประจักษ์ ประภาพิทยากร, 2512, น. 59) ดังตัวอย่างบทประพันธ์ตอนที่ได้กล่าวถึงการกำเนิดทองบางสะพานไว้ว่า

เอาของเลี้ยงดูผู้คนไปจนถึง	ที่แห่งหนึ่งเป็นสำนักพวักยักษิ
ตาม่องล่ายเห็นเด่นโลดโหดเตะดี	ยักขินี่ลี้มตายลงก่ายกอง
ที่เหลื่อตายได้ตัวกลั่มองถาม	แจ้งใจความว่าบอกมารักษาของ
ที่ตำแหน่งแห่งนี้มีบ่อทอง	พาตาม่องเดินไปชี้ให้ดู
ม่องล่ายได้เห็นยืนเด่นเหียง	ไหนพวกเองเรียกกันมาเถิดหาสุ
เอาทองคำทำสะพานข้ามด่านคู	ให้คนผู้มาไปได้สบาย
พวกข้างหลังยังพากันมามาก	ยกขันหมากมาบ้านกุสุทั้งหลาย
เออเองนี่ดีในหมู่สุเป็นนาย	สุจิบจายรีบริ้อนอย่าอนใจ
ยักษค่านับบริว่าทองของไม่ยาก	ของไม่มากทำพอข้ามคลองน้ำไหล
ทองท่อนแท่งที่ยังจมอยู่ถมไป	นายครรรโลสุขสำราญยังบ้านเรือน

และอีกตอนหนึ่งมีว่า

ฝ่ายยักขินี่ที่ทำสะพานนั้น	บอกเพื่อนกันให้รู้ความตามประสงค์
ว่าม่องล่ายวายชีวิตถึงปลิดปลง	ยักษที่คั่งเอาทองคำทำสะพาน
ก็เว้นว่างร้างร้อเสียทั้งสิ้น	สละถิ่นหนีไปไกลสถาน
จึงนับเนื่องเรียกเมืองบางสะพาน	สืบบุราณรวมเรียกกันทุกวันมา

สำนวนฉบับลายลักษณ์ต่อมา คือ เรื่องตาม่องล่าย เจ้ากงจีน และเจ้าลาย ซึ่ง เป็นเกร็ดตำนานเมืองเพชรบุรี แทรกอยู่ใน สมุดราชบุรี (2468, น. 57) บันทึกไว้เมื่อ

พ.ศ. 2468 เป็นร้อยแก้ว กล่าวถึงการยกขันหมากแย่งชิงลูกสาวเจ้าเขาตามองล่ายระหว่างเจ้ากรุงจีนและเจ้าลาย ผลปรากฏไม่มีใครได้ไป และต้องสูญเสียข้าวของสินสอดและกลายเป็นซื้อสถานที่ต่าง ๆ ในอ่าวไทยตอนใน เมื่อน้ำทะเลแห้งหายไปแผ่นดินเริ่มปรากฏ เจ้าเขาทั้งหลายก็สืบทอดวงศ์วานของตนเองสืบมา

นอกจากนี้ยังมีบทละครเรื่อง **เจ้าลาย** ของ ประเสริฐอักษร (พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์) พ.ศ. 2471 ตั้งเนื้อความในตอนตาพรานมองล่ายแต่งงานลูกสาว ทำนองเพลงเขมรไล่ควาย

มาจะกล่าววทไป	ถึงพรานไพร่ใจกาจชาติเจ้าเล่ห์
ชื่อมองล่ายขามหิทธิจิตเกร	ตั้งปลูกเคหาบ่อเร็นเนินหาดทราย
เป็นชาติไทยอ้ายเหล่าโคตเค้าเพรื่อ	อยู่เมืองเหนือหนีโรคโคคฉิบหาย
เลี้ยงมายังฝั่งทะเลไพทวย	ไร้มูลนายทำอะไรตามใจตัว
สืบลายขั้วมั่วลุ่มขุมรุมยุต	มิคลุ่หนักเลงไม่เกรงทั่ว
ชอบยิงเนื้อเสือควายตายเป็นเปื้อ	ขายทั้งเนื้อเขาหนังจนมั่งมี

(ประเสริฐอักษร, 2471, น. 54)

ใน **สามกรุง** พระนิพนธ์ในพระราชนิพนธ์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ (น.ม.ส.) ได้กล่าวถึงตำนานตามองล่ายไว้ โดยสามกรุงนี้แต่งจบบริบูรณ์เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 เนื้อหาปรากฏในตอน "ปลายแผ่นดินขุนหลวงสุริยามรินทร์" กล่าวถึงการเดินทางของกองทัพพระยาตาก (สิน) ไปเมืองจันทบุรี และพบเกาเขนมนสาว จึงได้เล่าตำนานประจำถิ่นเรื่องตามองล่าย อธิบายที่มาของเกาเขนมนสาวไว้ ดังนี้

๑ นมสาว จาวเจด้นั้น	นามเกาะ
โผล่สมทุสดเหมาะ	มารคนี่
เต่งต้งดุจดั่งเดาะ	ดูเด่น
สืบเรื่องเนืองนานก็	เก๋าล้ำตำนาร ๗
๑ เรื่องราวชาวลีนี่	นานนาม
ม่องล่าย นายอ่าวสยาม	ย่านใกล้
ยมโดย ธิตางาม	พะงารุ่น
สองบ่าวกล่าวขอให้	เลือกข้างทางไหน ๗
๑ กงจีน คีลลัตย์น้อย	นักหนา
หน้ามีดพีชเสน่หา	เหิมหัว
กลั่นพลกลั่นเกตรา	มาเกลื่อน
กั้นหย่นเกาทัณท์จ้าว	เงียดเงื่อเหลือหลาย ๗
๑ เจ้าลาย ชายหนุ่มผู้	พงษ์ไทย
สู่พ่อขอสายใจ	เจิดแก้ว
ม่องล่ายบ่หน่ายใน	เธอหนุ่ม นั้หนา
คำสัตย์มัดมั่นแล้ว	เลิกล่อนถอนไฉน ๗
๑ รักสัตย์ชัดว่าต้อง	รบศึก
อันจะไหมโครมครึก	ครั้นครั้น
ไทยล่่มจ๊กถล่่มล็ก	เลนหล่ม
เมืองจะเป็นเมืองขึ้น	ปีบคั้นมันเคย ๗
๑ ทางสัตย์ทางศึกทั้ง	สองทาง
ดวงดั่งสองเขากวาง	ไก่อ้าย
เปียงบ่ายอุบายวาง	วาระ ไฉนนอ

จึงจะเล็กเค็กร้าย	ลัตย์ไซรีไปเสีย ฯ
๑ ยมโดยโบายอุระให้	ราวหัก
ลัตย์บ่มีมีคักดิ์	ไปได้
ไทยจิตทุจริตจัก	จมดิ่ง
จำจะคิดปลิดให้	เหตุร้ายสลายไป ฯ
๑ โฉมฉายหมายม้วยเมื่อ	มีเชียว ฉนั้นนา
ชนกระลิกนีกเห็น	ชอบด้วย
สองซีกฉีกนงเพ็ญ	โยนสมุท
เกิดเกาะสองเตาะสร้อย	ห่อหุ้มมนนาง ฯ
๑ มอดม้วยช่วยชาติได้	ยมโดย เจ้าเอย
ความชอบกอบกองโกย	ก่อกว้าง
ปราณร้างแต่นางโปรย	ประโยชน์
สองอนุสรณ์สร้าง	สืบเจ้าเยาวมาลย์ ฯ
๑ นารมีมากหน้า	เมืองไหน บ้างนอ
ที่จะแจ้งเดี่ยวใจ	ดั่งเจ้า
ชีพม้วยช่วยชนไทย	ทั้งแหล่ง
เปี่ยมประสิทธิ์จิตเร้า	เรื่องก็กวีการ ฯ
๑ เรือแล่นแม่นทศทอง	ชลธิ
ผ่านเกาะเตาะตรุณี	เนินแคร้า
ค่านารบูรณมี	มาเนื่อง
อ่าวแม่รำพึง เร้า	เรื่องเคลี้ยวเดียวกัน ฯ
๑ นางรำพึง ผู้แม่	ยมโดย
รัตนทพจนะไทย	เหี่ยวให้

น้ำตาพร่ำพรายโรย

ลงแอ่ง เล็กเอ๋ย

เปลี่ยนแอ่งเป็นอ่าวได้

ชื่อดังเดิมแสดง ฯ

(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, 2518, น. 255)

นอกจากนี้ยังพบบทละครเรื่องมอญไล่ โดยผู้ใช้นามปากกาว่า “เสือกง” ชาว
ประจวบคีรีขันธ์หรือชุมพร เมื่อราว พ.ศ. 2490 และอีกสำนวนหนึ่ง คือ บทละครเสภารำ
เรื่อง “ตาม่องล่าย” แต่งเป็นบทละครเสภา เสนอเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร
บัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2525 (เสือกง, 2526, น. 17)

2. ตำนานตาม่องล่ายในฐานะตำนานประจำถิ่นของชุมชนบริเวณอ่าวไทย

อ่าวไทย หมายถึง บริเวณทะเลด้านตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งเปิดไปสู่
ทะเลจีนใต้ ขอบเขตของอ่าวไทยตอนบนต่อเนื่องกับดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ
เจ้าพระยาของที่ราบลุ่มภาคกลางและชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ทิศตะวันตกติดต่อกับ
ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ส่วนทิศตะวันออกและทิศใต้ติดต่อกับเขตน่านน้ำของประเทศกัมพูชา
เวียดนาม และมาเลเซีย โดยมีเขตน่านน้ำห่างจากฝั่งทะเลของแต่ละประเทศ 12 ไมล์
ทะเล (จิตรภรณ์ พุกโสภา, 2549, น. 4) ปัจจุบันมีการแบ่งพื้นที่อ่าวไทยเป็น 3 ส่วน
ได้แก่

1) พื้นที่อ่าวไทยตอนใน ที่มีฐานคล้าย ก หรือที่เรียกกันว่าอ่าว ก ใต้
จังหวัดที่มีเขตติดต่อกับอ่าวไทยตอนใน ได้แก่ เพชรบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร
กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา และชลบุรี (บางส่วน)

2) พื้นที่อ่าวไทยตอนนอก - ชายทะเลฝั่งตะวันออกของอ่าว ได้แก่ จังหวัด
ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

3) พื้นที่อ่าวไทยตอนนอก - ชายทะเลฝั่งตะวันตกของอ่าว ครอบคลุมภาคกลางและภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี (บางส่วน) ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส

การเดินทางของนิทานและตำนาน คือ การเดินทางของคน ตำนานประจำถิ่น เรื่องตาม่องล่ายเป็นเสมือน “บันทึกจินตนาการและบันทึกการเดินทาง” ทำให้เราเห็น หมายเหตุทางทะเลของบรรพบุรุษคนอ่าวไทย ขณะเดียวกันเป็นเหมือนพื้นที่ ประชาสัมพันธ์สถานที่ให้คนอื่น ๆ ได้รู้จักและไปให้ถึงอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ตำนานตาม่องล่ายจึงเป็นตำนานประจำถิ่นบริเวณอ่าวไทยเรื่องสำคัญ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอความสำคัญของตำนานตาม่องล่ายในฐานะตำนานประจำถิ่นบริเวณอ่าวไทย ดังนี้

2.1 ตำนานม่องล่ายในฐานะตำนานกำเนิดสถานที่ของอ่าวไทย

ฉากโศกนาฏกรรมในเรื่องถือเป็น “อัตลักษณ์ของเรื่อง” ที่สำคัญเนื่องจากใช้ในการอธิบายชื่อบ้านนามเมืองในภูมิภาคอ่าวไทย จากการศึกษาพบความรุนแรงของตัวละครที่ปรากฏในตำนานม่องล่าย แบ่งเป็น

ก. โศกนาฏกรรมจากความรุนแรงที่มีต่อคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน พบดังนี้

- ตาม่องล่ายทำร้ายนางรำพึง (ภรรยา)
- ตาม่องล่ายทำร้ายนางยมโดย (บุตร)
- ตาม่องล่ายทำร้ายนางสง (พี่เลี้ยงบุตร)
- ตาเพชรทำร้ายเจ้าแรง (บุตร)
- ตาม่องล่ายทำร้ายตาเพชร (เพื่อนบ้าน)

ข. โศกนาฏกรรมที่เป็นผลจากความเศร้าโศกจากความสูญเสีย พบดังนี้

- ตาม่องล่าย (สูญเสียลูกเมีย)
- เจ้าลาย (สูญเสียคนรัก)
- เจ้าหมวก (สูญเสียคนรัก)
- พระเจ้าเฮ (สูญเสียบุตร)

เมื่อพิจารณาโศกนาฏกรรมข้างต้นจะพบว่า โศกนาฏกรรมจากความรุนแรงที่มีต่อคนในครอบครัวและเพื่อนบ้าน เป็นร่องรอยของการนำไปสู่การอธิบายการขยายอาณาเขต หรือพื้นที่ดินแดนที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติมาแต่เดิม อาจมีการอพยพย้ายถิ่นและไปสร้างบ้านเมืองใหม่ในสมัยต่อมา เป็นเสมือนร่องรอยการบอกอาณาเขตของพื้นที่ที่เป็นเจ้าของ หรือกลุ่มเดียวกัน มีบรรพบุรุษร่วมกัน ส่วนโศกนาฏกรรมที่เป็นผลจากความเศร้าโศกจากความสูญเสีย เป็นการแสดงถึงหรือภูมิลำเนาของผู้สร้างสรรค์หรือผู้เกี่ยวข้องกับตำนานหลัก เป็นสถานที่ที่ตัวละครตรอมใจตาย แสดงภูมิลำเนาหรือบ้านเกิดเมืองนอนของกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง แสดงความเข้มข้นของความเชื่อของคนในพื้นที่นั้น ๆ ที่มีต่อดำเนินการ นอกจากนี้อนุภาคการฉีกร้างยังมีความหมายถึงการส่งออกจากแผ่นดินแม่ แพร่กระจายสู่แผ่นดินใหม่ ในกรณีนี้หมายความว่า การส่งออกจากพื้นที่บริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์สู่แผ่นดินอื่น ๆ

อนึ่ง โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นในเรื่องมีการดำเนินตามขนบของตำนานการสร้างโลก (creation myth) ที่อธิบายเหตุของการเกิดภูมิประเทศและสถานที่ต่าง ๆ โดยการฉีกหรือหั่นอวัยวะต่าง ๆ ไปตามสถานที่ เพื่ออธิบายกำเนิดสถานที่นั้น ดังเช่นในตำนานความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของจีน เป็นนิทานปรัมปราที่เล่าสืบกันมาแต่โบราณว่า โลกเดิมที่เป็นฟองไข่ทรงกลมที่ภายในมียักษ์ตนหนึ่งที่มีผมเผ้าและหนวดเครายาว มีร่างกายยาวถึง 90,000 ลี้ (ประมาณ 45,000 กิโลเมตร) ชื่อ ฟานกู่ หรือ ป่านกู่ วันหนึ่งฟานกู่ตื่น

ขึ้นมาและได้ฟักตัวออกจากไข่ ด้วยเรียวแรมมหาศาลของผานูกู ผานูกูจึงดันส่วนบนของไข่ให้กลายเป็นสวรรค์และด้านล่างกลายเป็นโลก แต่สวรรค์และโลกกลับดูดตัวเข้าหากัน ผานูกูจึงให้พละกำลังดันทั้ง 2 ส่วนอยู่อย่างนั้นเป็นเวลานานนับหมื่น ๆ ปี จนในที่สุดทั้งสวรรค์และโลกไม่อาจรวมตัวกันได้ ผานูกูจึงล้มลงและเสียชีวิต ภายหลังเสียชีวิตแล้ว ตาข้างซ้ายของผานูกูกลายเป็นพระอาทิตย์ ตาข้างขวากลายเป็นพระจันทร์ ร่างกลายเป็นภูเขาสีเขียวกลายเป็นแม่น้ำ ผมและหนองคราที่ยาวสลายกลายเป็นผกและหญ้า (แสงจินดา กันยาทิพย์, 2541, น. 66-71).

ส่วนในวัฒนธรรมไทย มีตำนานนางโกศวดีที่ตัดชิ้นส่วนของตนและโยนไปยังที่ต่าง ๆ จนเกิดเป็นมนุษย์โลก ซึ่งแพร่หลายในภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก วรรณกรรมเรื่องนางโกศวดีกล่าวถึงพระอิศวรว่า พระองค์มีความประสงค์จะนำเนื้อของหญิงสาวมาตั้งแผ่นดิน โดยได้ชุบหญิงสาวขึ้นมาคนหนึ่งให้ชื่อว่า "นางโกศวดี" นางมีความยินดีที่จะสละร่างกายให้เป็นทาน เพื่อสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ บนพื้นโลก พระอิศวรใช้พระขรรค์ตัดเนื้อของนางทิ้งลงมากลายเป็นแผ่นดิน อวัยวะส่วนอื่นได้กลายเป็นสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ดวงตาเป็นพระจันทร์และพระอาทิตย์ หัวใจเป็นดาว เลือดเป็นแม่น้ำหนังเป็นแผ่นฟ้า กระดูกเป็นไม้นานาพรรณ ฟันและเล็บเป็นภูเขา เอ็นเป็นเถาวัลย์ ขนเป็นต้นหญ้าต่าง ๆ ต้นหญ้าคาออกดอกกลายเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทั้งจักรวาล แล้วกล่าวสั่งสอนมนุษย์ที่เกิดมาให้ปฏิบัติหลักธรรมของพระพุทธเจ้าตามพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ ทวัตติงสาการ ชันธห่า ฯลฯ ต่อจากนั้นกล่าวถึงพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่เข้าสู่นิพพานไปแล้ว กล่าวถึงไฟประลัยกัลป์ที่เผาไหม้ทำลายแผ่นดินทั้งหมด กล่าวถึงฝนตกหนักเป็นเวลา 7 วัน ทำให้น้ำท่วมถึงชั้นพรหม ต่อมากล่าวถึงลมประลัยกัลป์ที่พัดจนน้ำแห้ง แล้วมีการสร้างโลกสวรรค์ มนุษย์และนรกขึ้นมาใหม่ (กลุ่มสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2559)

ด้วยเหตุนี้จึงสอดคล้องกับตอนท้ายของเรื่องตาม่องล่ายสำนวนหนึ่งที่พบการกล่าวตัวละครพระอิศวร แทนการกล่าวถึงเทวดาทั่วไปหรือพระอินทร์ ซึ่งในวรรณคดีมักอ้างถึงพระอินทร์มากกว่าพระอิศวร

อย่างไรก็ดี ลักษณะของตำนานสร้างโลกดังกล่าวมักสร้างให้ตัวละครเป็นเทพหรือ กึ่งมนุษย์กึ่งเทพ แต่ในตำนานตาม่องล่ายกำหนดฉากของเรื่องเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์สร้างวัฒนธรรมของตนเองแล้ว จึงเป็นเรื่องราวของมนุษย์ที่เป็นชาวบ้านและเมื่อสร้างสรรค์เป็นนิทานคำกลอนจึงมีการใส่ความเป็นจักร ๆ วงศ์ ๆ แทรกมาด้วย

2.2 ตำนานตาม่องล่าย: ความทรงจำร่วมกับการสร้างสำนึกความเป็นผู้คนในอ่าวไทย

ตำนานตาม่องล่ายมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันโดยมีตำนานเป็นเครื่องมือสำคัญ อนาคตสำคัญเรื่องชิ้นหมากล่อม คือ เรือแตก สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ชาวเรือเชื่อถือว่าตำนานนี้เป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริง และเชื่อว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติมีความสืบเนื่องกับตำนาน จึงมีการนำเรื่องเช่นไหว้ไปถวาย เพื่อความสวัสดิภาพปลอดภัยในการเดินเรือ ดังปรากฏในม่องล่ายคำกลอน ความต่อไปนี้

ซึ่งของทั้งหลายกลายเห็นกลับเป็นหิน	ในแถวถิ่นที่ทางปางประถม
จะเท็จจริงสิ่งจะเชื่อเหลือนิยมน	แต่โลกชมชอบว่าจริงทุกสิ่งอัน
สามร้อยยอดเขานั้นคือชิ้นหมาก	พระศพทราทองคำเจ้าลายชีพวยนั้น
จินเข้าออกนอกในไปมากัน	ยังถือมันบูชาลามไป
ตะเกียบจานม่านหมอนเมื่อมีเหลือ	อยู่ใครไม่เชื่อเล่าก็ตามอัธมาศัย
แต่เจ้าหมวกม่องล่ายร้ายสุดใจ	เรือมาไปถึงที่นั่นประพรั่งแก้ว
ยังเห็นฤทธิ์พิษหินเป็นลมหวล	ออกบ่นป่วนเหียนหันนำลั่นหัว

(ซีน ศรียาภัย, 2497, น. 99)

อิทธิพลของตำนานดังกล่าวนี้ ในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่า ตัวละครหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตำนานอาจเป็นอุปลักษณ์ของความน่าหวาดกลัวต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ชาวเรือต้องประสบพบเจอ ดังกรณีของลมพายุที่ทำให้คลื่นน้ำปั่นป่วนในบริเวณที่เกี่ยวข้องกับตัวละครตาม่องหล้ายและเจ้าหมวก

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าตัวละครเอกในเรื่องตาม่องหล้าย เมื่อตายไปจะกลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเรือในอ่าวไทย เป็นผู้พิทักษ์ให้การเดินเรือเป็นไปโดยสวัสดิภาพ

สำนักร่วมของความเป็นผู้คนอ่าวไทยอีกประการหนึ่ง คือ ความหลากหลายของผู้คนที่มีคนหลากหลายกลุ่ม หลากชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสังคมเมืองท่าที่ติดต่อค้าขายไปในอ่าวไทยและภูมิภาคใกล้เคียงก่อให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ที่เห็นได้ชัดเจนในสำนวนม่องหล้าย คำกลอน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีนที่มีการช่วยเหลือกัน ดังกรณีที่เจ้าแสนขอให้เจ้ากรุงสยามช่วยการศพเจ้าลาย ซึ่งเจ้ากรุงสยามได้ให้ความช่วยเหลือจนงานศพเจ้าลายลุล่วงไปด้วยดี

ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มชนในอ่าวไทย หากวิเคราะห์จากตำนานตาม่องหล้ายจะเห็นว่า ยายรำพึงสนับสนุนเจ้าลายจากเมืองเพชร แต่ตาม่องหล้ายสนับสนุนพระเจ้ากรุงจีน การที่ยายรำพึงสนับสนุนหนุ่มเมืองเพชร สะท้อนความสัมพันธ์หัวเมืองตะวันออกกับเพชรบุรี เช่น ตำนานละครชาตรีแหลมสิงห์ เล่าว่า เรือละครเมืองเพชรมาล่มที่แหลมสิงห์แล้วตั้งคณะละคร ต่อมาคือ ละครเท่งตุ๊ก¹ นอกจากนี้ยังมีขนมควยตาอ้วย

¹ กรณีนี้อาจสัมพันธ์กับเกาะนางรำและหาดนางรำ ที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ที่แต่เดิมอาจเป็นเรือละคร หรือ นางรำล่ม ตอนหลังจึงไปผนวกกับตำนานตาม่องหล้าย

เมืองตราดที่พ้องกับขนมควยตาอ้ายเมืองเพชร หรือเรื่องตู้พระธรรมลายรดน้ำชุดจีน บุญรอดสร้าง

นอกจากนี้จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ประเด็นสำคัญคือเรื่องการจัดงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม หรือ คนนอกกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้เกิดชุดเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ได้แก่ ชุดเหตุการณ์ตามองลายกับยายรำฟิงทะเลาะกัน และชุดชั้นหมากและงานเลี้ยงที่ถูกทำลาย

2.3 มุ่งล่ายเลียบอ่าวกับพระเจ้าเลียบโลก: ภูมิกายากับการศึกษานิทานประจำถิ่นอ่าวไทย

"ภูมิกายา" เป็นคำศัพท์ที่เริ่มต้นมาจากการศึกษาเรื่อง "กำเนิดสยามจากแผนที่ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ" หรือ Siam Mapped A History of the Geo-Body of A Nation ของ ธงชัย วินิจจะกุล ที่ได้อธิบายว่า ความรับรู้ว่ารูปร่างทางภูมิศาสตร์ตามแผนที่ของประเทศสยาม หรือไทยในปัจจุบันว่าเป็นรูปชวานโบราณ เป็นผลผลิตของการปะทะกันระหว่างความรู้ทางภูมิศาสตร์และแนวคิดเรื่องดินแดนแบบรัฐสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) กับความรู้ความคิดแบบท้องถิ่น โดยความรู้สมัยใหม่ได้รับชัยชนะจึงมีการกำหนด "ภูมิกายา" (ตัวตนหรือรูปร่างทางภูมิศาสตร์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในแผนที่) ของประเทศสยามขึ้นควบคู่ไปกับการสร้างความรู้ว่าด้วยประวัติศาสตร์ชาติไทยเพื่ออธิบายความเป็นมาของ "ภูมิกายา" ของสยาม และถ่ายทอดอุดมการณ์ราชาชาตินิยมไปสู่ราษฎร (โดม ไกรปรกรณ์, 2557, น. 20)

ต่อมา สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน (2564) ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์กับการศึกษาด้านานพระเจ้าเลียบโลก โดยได้วิเคราะห์เส้นทางที่พระพุทธรเจ้าเสด็จเลียบโลกว่าทับซ้อนกับเส้นทางการค้าโบราณที่เป็นเส้นทางค้าข้าว เปลือ ขา หมากพลู สะท้อนให้เห็นว่าด้านานทำหน้าที่เชื่อมโยงทั้งพื้นที่และผู้คนภายใต้วัฒนธรรมพุทธ

ศาสนา ทั้งนี้ยังได้แสดงตำแหน่งพระธาตุต่าง ๆ ในเขตล้านนาลงบนภาพพระพุทธรูปว่า พระธาตุที่เมืองใดเป็นที่ประดิษฐานพระสรีรธาตุส่วนใด เช่น พระธาตุหริภุญชัย (ลำพูน) – กระตูกหม่อมช้างขวา พระธาตุช่อแฮ (แพร่) – กระตูกช่อศอกซ้าย พระธาตุดอยเก็ง (เมืองฮอด) – กระตูกหน้าผากซ้าย พระธาตุเวียงกุมกาม (เชียงใหม่) – กระตูกคางช้างขวา เป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกได้สถาปนาให้เขตล้านนาเป็น “พุทธภูมิกายา” คือ เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ (พุทธภูมิ) ที่ประดิษฐานชิ้นส่วนจากสรีระ (กายา) ต่าง ๆ ของพุทธองค์ ดังที่ผู้วิจัยสรุปว่า “อาณาจักรล้านนาคือพุทธภูมิกายา เนื่องจากมีพระสรีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ประดิษฐานซ้อนทับอยู่ในพื้นที่” (วิสุทธิลักษณ์ และ วัลลภทองอ่อน, 2564, น. 148)

ตำนานตาม่องล่ายนับเป็นภูมิปัญญาการอธิบายภูมิประเทศและแสดงเขตแดนของผู้คนที่มีวัฒนธรรมร่วมกันโดยมีความรับรู้และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับตำนานตาม่องล่ายเป็นเขตแดน หรือ พรหมแดนของพื้นที่ ตำนานประจำถิ่นที่ผูกกับสถานที่จึงทำหน้าที่เหมือน “แผนที่มีชีวิต” ให้แก่นักเดินทาง การเชื่อมตำนาน ผูกนิทาน เป็นเสมือนการรวมหมุดหมาย เป็นแผนที่เดินทางของคนเดินทาง ว่าจากเกาเข่นนี้ไปเกาเข่นนั้นตามเส้นเรื่อง ด้วยเหตุนี้ “รูป” ของ “ร่าง” วัฒนธรรมอ่าวไทยในมุมมองของตำนานตาม่องล่ายจึงครอบคลุมอ่าวไทยฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก ทั้งพื้นที่ภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคใต้ โดยไม่รวมอ่าวไทยส่วนที่เป็น “อ่าว ก” คืออ่าวไทยด้านใน

การสร้าง “รูป” หรือ “ภูมิกายา” ของพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับตำนานตาม่องล่ายนั้น เดิมจะใช้อธิบายสถานที่ไม่กี่แห่งที่เป็นหมุดหมายการเดินทางที่สำคัญ เช่น เขาเจ้าลาย เขาม่องล่าย อ่าวแม่รำพึง เกาเข่นางโดย ดังปรากฏในแผนที่โบราณต่าง ๆ หากแต่มา มีการเพิ่มเติมสถานที่ และมีจินตนาการเห็นเกาะเป็นรูปร่างต่าง ๆ เพราะไปอยู่บนยอดเกาะต่าง ๆ มองมาด้วยจึงเกิดเรื่องและสถานที่มาผนวกเพิ่มเติม ในแง่นี้คล้ายกับเรื่องราวในตำนานประจำถิ่นต่าง ๆ ที่กลายเป็นที่มาของชื่อสถานที่ ดังเช่นตำนานพระพุทธรูปเจ้า

เลียบโลกที่มีการแต่งเติมชื่อบ้านนามเมืองและผูกเรื่องเข้ากับการเดินทางของ พระพุทธเจ้า

ในแง่หนึ่งการเพิ่มสถานที่และผนวกเรื่องเพิ่มเข้าไปในเรื่องหลัก เช่น กรณี ตำนานหินตาหินยาย เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถือเป็นบทบาทสำคัญในการสร้าง “พื้นที่” ให้แก่กลุ่มคนที่เป็นเป็นชนกลุ่มรองได้มี “พื้นที่” เมื่อมีผู้กล่าวถึงเรื่องตามองถ่าย ในฐานะตำนานสำคัญของอ่าวไทยด้วย รวมถึงประเด็นที่พบว่า มีชื่อสถานที่ซ้ำตั้งอยู่ ต่างจังหวัดแต่เล่าตำนานเดียวกัน เช่น อ่าวแม่รำพึง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กับหาดแม่รำพึง จังหวัดระยอง หรือ เกาะนมสาว จังหวัดจันทบุรี กับ เกาะนมสาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แม้ว่าอาจเป็นการสับสนเรื่องหรือหยิบยืมเรื่องก็ตาม หากแต่สะท้อนการแพร่กระจายของนิทาน และมีบทบาทในการสร้าง “พื้นที่” ให้คนในท้องถิ่นที่อาจถูกมองว่าไม่สำคัญให้เกิดมีความสำคัญมากขึ้น

2.4 เรื่องตามองถ่ายในฐานะนิทานอธิบายเหตุ

ตำนานตามองถ่ายนี้ มีความสำคัญในฐานะวรรณคดีตำนานที่บอกเล่าที่มาและอธิบายภูมินามของแหล่งต่าง ๆ ภูมินามที่ปรากฏมาก คือ สถานที่บริเวณรอบอ่าวไทย หรือชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก และภาคใต้ เช่น เหตุการณ์ที่ตามองหลายข้างป่าว้วยะ ของลูกสาว ภรรยา และพี่เลี้ยงลูกสาว ไปเป็นเกาะ และสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในภาคตะวันออกและภาคใต้ ดังความบางตอนต่อไปนี้

เอานมขวาปากตกตะวันออก

นมหนึ่งนั้นจันทบุรีขุนมนนาง

เอานมซ้ายป่ายกระทั้งน้ำล้างลา

จับโดยนางขว้างไปในวารี

ย่านญวนนอกเห็นถนัดไม่ขัดขวาง

ปากคลองข้างแฉ่งแฉ่งแซ่

นมหนึ่งมาตกอยู่สามร้อยยอดนี้

ตกถานที่อ่าวผ่นฝั่งนคร

(ชื่น ศรียาภย์, 2497, น. 98)

ภูมินามที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้ยังรวมไปถึงภูมินามในภาคตะวันตกด้วย อาทิ “เขาชนไก่” จังหวัดกาญจนบุรี ที่เกิดจากจากไก่ของตาเพชรเพื่อนตามองหล่าย ไปต่อสู้กันบริเวณดังกล่าว สอดคล้องกับการที่พบ “น้ำตกสะด่องม่องลาย” (ภาษากะเหรี่ยง-สะต่อง แปลว่า ช้าง, ม่อง แปลว่า โป่ง, ล่าย หรือ ไหล่ แปลว่า หินแดง) ซึ่งมีที่มาจากชื่อของลำห้วยม่องลาย ต้นน้ำของน้ำตกที่ไหลมาจากยอดเขาตามองลาย ในเทือกเขาสลอบ บริเวณอุทยานแห่งชาติน้ำตกเอราวัณ ในจังหวัดกาญจนบุรี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงที่มาของ “กะปิ” ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนริมน้ำ โดยเฉพาะชาวทะเลด้วย โดยกล่าวถึง “เกาะยอ” ในเมืองปงจันตคีรีเขตร์ (เกาะกง) ซึ่งยายไอโซยอจับเคย แต่เคยหนักมากทำให้ยกยอไม่ขึ้น ยายไอจึงเอามือวิกเคยขึ้นแล้วเอาเกลือใส่ เกิดเปनของกินได้ เรียกว่า “กะป” ขึ้น เมื่อกะปนั้นแห้งจึงกลายเป็นเกาะยอ

นอกจากนี้ตำนานตามองลายยังทำหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดสัตว์และพืชต่าง ๆ ในทะเล ในฐานะตำนานของคนทะเลที่สะท้อนการสังเกตธรรมชาติและการพยายามทำความเข้าใจธรรมชาติ ดังปรากฏชุดความรู้ในการอธิบาย ดังนี้

- ขนมีเงินในชั้นหมาก กลายเป็น “สาหร่ายทะเล”
- หมากพลูในชั้นหมาก กลายเป็น “หอยมวกพลู”
- แก้วแหวนเงินทองในชั้นหมาก กลายเป็น “เปลือกหอยรูปร่างสวยงามตามชายหาด”
- บู่ในชั้นหมาก กลายเป็น “ปูหิน”

2.5 มุ่งล่ายกับความเป็น “ผีบรรพบุรุษ” และ “ผู้พิทักษ์” ผู้คนในอำเภอไทย

ตำนานตาม่องล่ายที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปีย่อมสร้างความผูกพันและผูกโยงกับความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง ตัวละครสำคัญในเรื่องตาม่องล่ายกลายเป็น “บุคคลศักดิ์สิทธิ์” ในท้องถิ่นที่กลายเป็นที่พึ่งทางใจ มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยมีตัวละครในเรื่องที่มีสถานะเป็นเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่นั้นเป็นศูนย์รวมใจ ดังปรากฏว่าในการแสดงเพลงปรบไก่ เล่นบูชาศาลเจ้าพ่อปู่ บทเบิกด้านซึ่งเป็นบทเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 26 เมษายน พ.ศ. 2526 ปรากฏการเชิญพ่อเขาเจ้าลายในเรื่องตาม่องล่ายด้วย (จรรยา ตันพิโพธิ์ประสิทธิ์ และพรทิพย์ จิรเมธากร, 2526, น. 87)

เชิญพ่อเขาเขียวเขากระทิงพ่อวังนั่งสามก้อน

พ่อสมญาหน้ามนเชิญจรดจากดอนไร่

เชิญพ่อเขาเจ้าลายที่พ่ออยู่ชายทะเล

เชิญพ่อหนองบัวพ่อหัวจะเซ่ใหญ่

นอกจากนี้ ตัวละครตาม่องล่ายยังทำหน้าที่ผู้พิทักษ์ให้แก่ “ลูกหลาน” ที่เป็นชาวประมงที่ต้องกังวลกับลมทะเลที่อาจทำให้เรือล่ม และกังวลกับการจับปลาที่ต้องการให้ได้ปริมาณมาก ศาลที่เกี่ยวข้องกับตาม่องล่ายในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับท้องทะเลก็ทำหน้าที่ในการให้ความหวังและเป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพชาวประมงหรือที่ในเรื่องตาม่องล่ายบางสำนวนเรียกว่า “พรานปลา”

3. โครงเรื่องหลักและการแตกเรื่องของตำนานตาม่องล่าย

3.1 โครงเรื่องหลักของตำนานตาม่องล่าย

จากการรวบรวมตาม่องล่ายสำนวนต่าง ๆ ทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะ ผู้วิจัยพบว่า สามารถแบ่งหมวดหมู่เรื่องได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเขาตาม่องล่าย – เขาเจ้าลาย บริเวณภาคตะวันตก (ML-W)² กลุ่มเกาะนางโดย บริเวณภาคใต้ (ML-S) และกลุ่มเกาะและชายทะเลตะวันออก (ML-E) ซึ่งสามารถวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของเรื่องได้คือ

ก. กลุ่ม ML-W

- ครอบครัวมีลูกสาวสวย
- มีการแต่งงานซ้อน – มีชาย 2 คนยกขันหมากมาสู่ขอ
- การแต่งงานถูกทำลาย - พ่อและแม่ต่างสนับสนุนชายที่มาสู่ขอคนละคน
- พ่อฉีกร่างลูกสาวและภรรยา
- สิ่งของและผู้ที่เกี่ยวกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในภาคตะวันตก
- ตัวเอกกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

ข. กลุ่ม ML-S

- ครอบครัวมีลูกสาวสวย
- มีการแต่งงานซ้อน – มีชาย 2 คนยกขันหมากมาสู่ขอ
- การแต่งงานถูกทำลาย - พ่อและแม่ต่างสนับสนุนชายที่มาสู่ขอคนละคน

² อักษรย่อ Mong Lai - ML ตามด้วยทิศ West - W, South - S, East - E

- พ่อณีกร่างลูกสาวและภรรยา
- สิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในภาคตะวันตกและภาคใต้
- ตัวเอกกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

ค. กลุ่ม ML-E

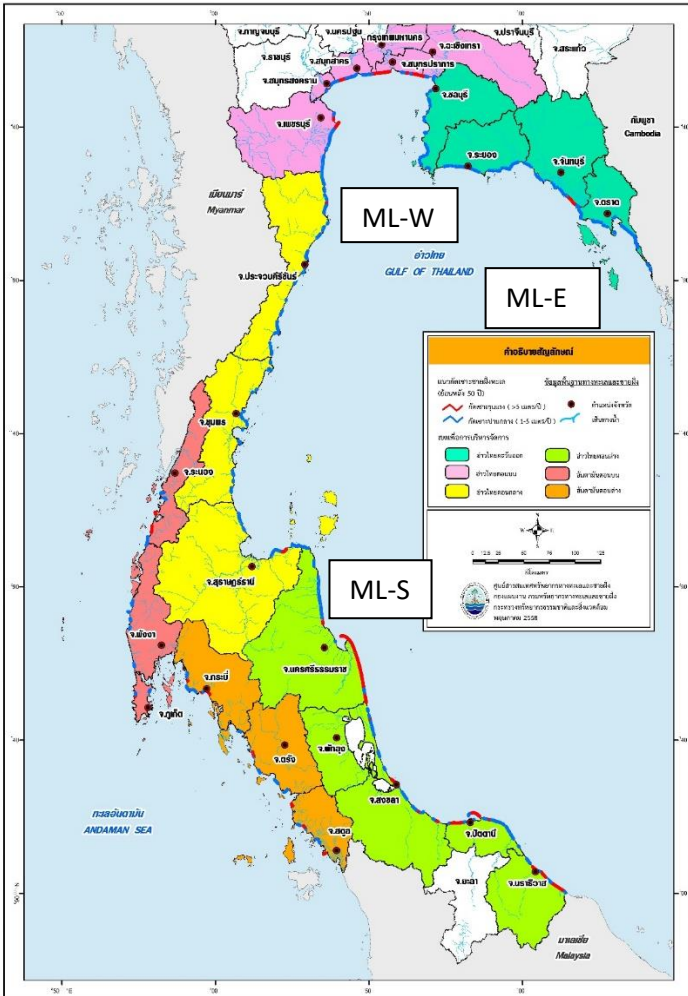
- ครอบครัวมีลูกสาวสวย
- มีการแต่งงานซ้อน – มีชาย 2 คนยกขันหมากมาสู่ขอ
- การแต่งงานถูกทำลาย - พ่อและแม่ต่างสนับสนุนชายที่มาสู่ขอคนละคน
- พ่อณีกร่างลูกสาวและภรรยา
- สิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในภาคตะวันตกและภาคตะวันออก
- เพื่อนบ้านหนีไปภาคตะวันออก
- ตัวเอกกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

กลุ่มเรื่องทั้ง 3 กลุ่มมีโครงเรื่องหลักร่วมกัน มีความแตกต่างเพียงสิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ เท่านั้น ทั้งนี้ กลุ่มเขามองถ่าย – เขาเจ้าลาย บริเวณภาคตะวันตก (ML-W) เป็นสำนวนที่พบมากที่สุด ส่วนกลุ่มเกาะนางโดย บริเวณภาคใต้ (ML-S) และกลุ่มเกาะและชายทะเลตะวันออก (ML-E) พบไม่มาก จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยสรุปลักษณะสำคัญของเรื่องตามองถ่ายได้ดังนี้

- ก. มีการแต่งงานซ้อน – มีชาย 2 คนยกขันหมากมาสู่ขอ (รักสามเส้า)
- ข. การแต่งงานถูกทำลาย - พ่อและแม่ต่างสนับสนุนชายที่มาสู่ขอคนละคน
- ค. ตัวละครเอกตาย/ตัดสินใจส่วนร่างกาย
- ง. สิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในอ่าวไทย
- จ. ตัวเอกกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

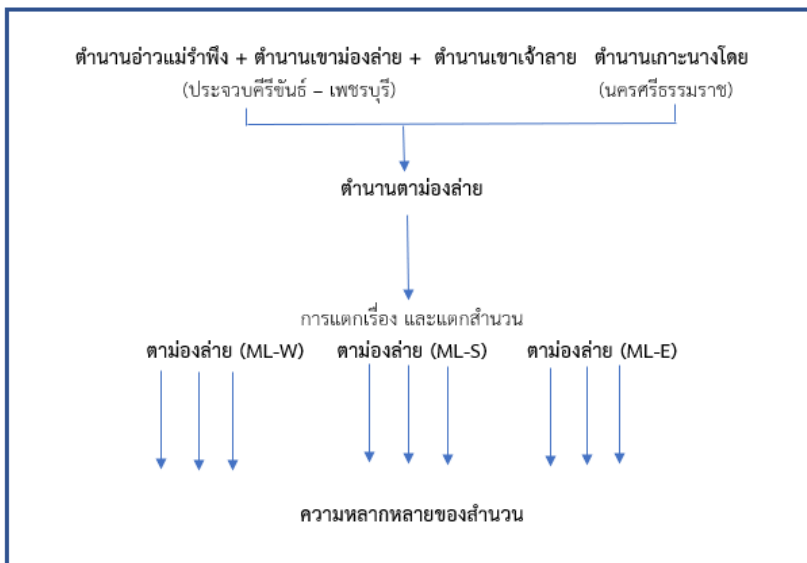
เรื่องตามองเล่าทุกสำนวนต่างอธิบายว่าต้นกำเนิดมาจากบริเวณจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ดังที่ตำนานเดิมมักเรียกว่าตำนานเกาะหลัก หรือตำนานเขาตามองเล่า แรกเริ่มอธิบายในพื้นที่เพชรบุรี - ประจวบคีรีขันธ์ แล้วภายหลังจึงเพิ่มเติมพื้นที่อื่น ๆ ในเส้นทางเดินเรือในอ่าวไทย (ยกเว้นอ่าว ก) โดยเน้นบอกทิศทางเชิงภูมิศาสตร์ เรื่องตามองเล่า จึงเป็นทั้งนิทานน่านน้ำและนิทานขุนเขา (เกาะและภูเขาริมชายฝั่งทะเล)

ปีที่ 39 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2565)

ภาพที่ 1 แสดงภูมิศาสตร์กลุ่มเรื่อง 3 กลุ่ม

อนึ่ง จากข้อมูลในแผนที่เดินทัพสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งไม่ปรากฏชื่อเขาม่องลาย มีเพียงอ่าวแม่รำพึงที่เมืองประจวบคีรีขันธ์ และเกาะนางโดยที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนเอกสารในสมัยรัชกาลที่ 2 คือนิราศถลา ระบุถึงเขาม่องลาย แต่ปรากฏกล่าวถึงเรื่องราวในตำนานม่องลาย จึงสันนิษฐานว่า เรื่องเดิมน่าจะเป็นการเชื่อมสถานที่อ่าวแม่รำพึงที่เมืองประจวบคีรีขันธ์และเกาะนางโดยที่จังหวัดนครศรีธรรมราชก่อน ซึ่งชื่อเดิมอาจไม่เกี่ยวข้องกับตำนาน ภายหลังจึงนำมาผูกร้อยเป็นเรื่องราว และเป็นที่รับรู้เฉพาะในท้องถิ่น และภายหลังจึงได้แพร่หลายรับรู้มากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 4 ดังปรากฏในวรรณคดีที่กล่าวถึง

ภาพที่ 2 แสดงกำเนิดและการแพร่กระจายของตำนานตาม่องลาย

3.2 การแตกเรื่องของตำนานตาม่องล่าย

การแตกเรื่องของนิทาน คือ ลักษณะการเกิดนิทานเรื่องใหม่จากโครงเรื่องเดิมของนิทานต้นแบบ ซึ่งทำให้นิทานเรื่องใหม่มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างจากโครงเรื่องเดิม (วัชรภรณ์ ดิษฐป้าน, 2549, น. 90) การแตกเรื่องตำนานตาม่องล่าย จึงหมายถึง การเกิดนิทานเรื่องใหม่จากโครงเรื่องแบบตำนานตาม่องล่าย ซึ่งทำให้เกิดเป็นนิทานหรือตำนานที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับตำนานตาม่องล่าย แต่มีความแตกต่างกันจนทำให้กลายเป็นตำนานคนละเรื่องกับตาม่องล่าย ซึ่งการแตกเรื่องของนิทานเป็นปรากฏการณ์ที่มักเกิดขึ้นกับนิทานเรื่องที่แพร่หลายและได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้ฟังนิทาน ดังนั้นการที่โครงเรื่องของนิทานแบบใดแบบหนึ่งได้รับการตอบรับจากผู้ฟังอย่างมาก จึงทำให้เกิดการสร้างนิทานเรื่องใหม่ ๆ ที่มีโครงเรื่องเหมือนนิทานที่ผู้ฟังชื่นชอบ เพื่อตอบสนองจินตนาการของผู้ฟังที่นิยมและคุ้นเคยกับเรื่องประเภทนั้น ๆ (วัชรภรณ์ ดิษฐป้าน, 2549, น. 90)

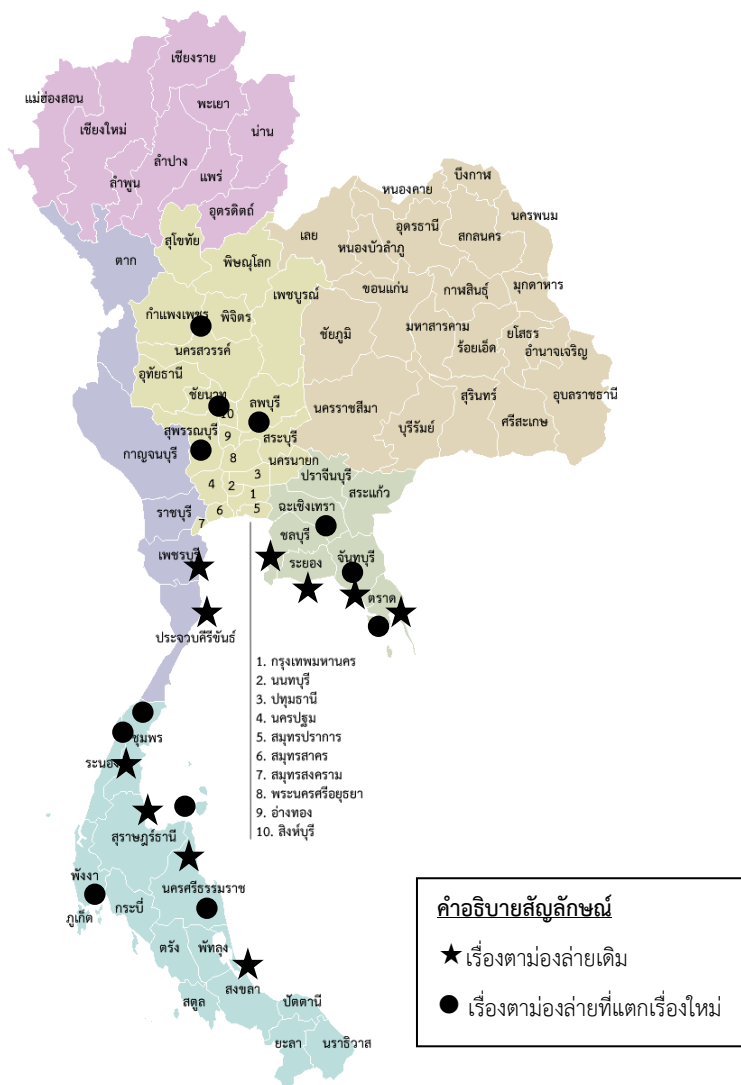
จากลักษณะสำคัญของเรื่องตาม่องล่ายซึ่งประกอบด้วย

- มีการแต่งงานซ้อน – มีชาย 2 คนยกขันหมากมาสู่ขอ (รักสามเส้า)
- การแต่งงานถูกทำลาย - พ่อและแม่ต่างสนับสนุนชายที่มาสู่ขอคนละคน
- ตัวละครเอกตาย/ตัดสินใจส่วนร่างกาย
- สิ่งของและผู้คนที่เกี่ยวข้องกับงานแต่งงานกลายเป็นภูมิประเทศและสิ่งต่าง ๆ ในอำเภอไทย
- ตัวเอกกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ท้องถิ่น

ลักษณะสำคัญของเรื่องตาม่องล่ายข้างต้นนี้มีความคล้ายคลึงกับตำนานต่าง ๆ ในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ จำนวน 16 เรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงตำนานตาม่องล่ายที่แตกเรื่องสำนวนต่าง ๆ

ชื่อตำนาน	จังหวัด	ภาค
นางทองร่อน	ชุมพร	ใต้
เมืองกระ	ระนอง	ใต้
หาดยาย	ชุมพร	ใต้
หินตาหินยาย	สุราษฎร์ธานี	ใต้
เกาะนาง	นครศรีธรรมราช	ใต้
เขาช้าง (ยมดิง-ยมโดย)	พังงา	ใต้
เกาะยาว	พังงา	ใต้
บางขันหมาก	ลพบุรี	กลาง
แม่น้ำก่งจีน	กำแพงเพชร	กลาง
คู้งสำเภา	ชัยนาท	กลาง
เดิมบางนางบวช	สุพรรณบุรี	กลาง
บางแม่ม้าย-สองพี่น้อง	สุพรรณบุรี	กลาง
มณีพิชัย (योพระกลีน)	กรุงเทพฯ	กลาง
นางรุ่มสายสก	จันทบุรี	ตะวันออก
สาวชะงอก	ฉะเชิงเทรา	ตะวันออก
เกาะช้าง	ตราด	ตะวันออก

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงการแพร่กระจายและการแตกเรื่องตาม่องล่าย

ตารางที่ 2 แสดงเปรียบเทียบบอนุภาคสำคัญของตำนานต่าง ๆ
กับโครงเรื่องสำคัญของตำนานตามองเล่า

ชื่อตำนาน	ก. รักสามเส้า	ข. การทำลายชั้นหมวก	ค. ตัวละครเอกตาย/ตัดสินใจส่วนร่างกาย	ง. การเกิดเป็นสถานที่ต่าง ๆ	จ. ตัวละครเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์
นางทองร่อน	✓	✓	✓	✓	✓
เมืองกระ	✓	✓	✓	✓	✓
หาดยาย		✓	✓	✓	
หินตาหินยาย		✓	✓	✓	
เกาะนาง	✓	✓	✓	✓	✓
เขาช้าง (ยมดิ่ง-ยมโดย)			✓	✓	
เกาะยาว	✓	✓	✓	✓	
บางชั้นหมวก	✓	✓	✓	✓	
แม่น้ำงจีน		✓	✓	✓	
คู้ส่าเภา		✓	✓	✓	
เดิมบางนางบัว	✓	✓	✓	✓	
บางแม่ยาย-สองพี่น้อง	✓	✓	✓	✓	
มณีพิไชย (ยอพระกลืน) ตอนปลาย	✓	✓			

นางรุ่มสายสก	✓	✓	✓	✓	
สาวชะโงก		✓	✓	✓	
เกาะช้าง				✓	

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายของเรื่องตาม่องล่ายและสะท้อนความนิยม รวมถึงความรับรู้เรื่องตาม่องล่ายได้เป็นอย่างดี จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการแตกเรื่องจากตำนานตาม่องล่ายมีทั้งสิ้น 4 ลักษณะ ดังนี้

3.2.1 การคงโครงสร้างเดิมแต่เปลี่ยนรายละเอียดในพฤติกรรม คือมีโครงสร้างหลักเหมือนเดิมแต่มีการสลับบทบาทตัวละคร ดังเช่นปรากฏในเรื่อง *นางทองร่อน* ที่เปลี่ยนจากพ่อเป็นผู้ตัดสินใจเป็นเทวดาตัดสินใจ และปรากฏในเรื่อง *นางรุ่มสายสก* ที่ผู้ที่ทำร้ายเปลี่ยนบทบาทจากพ่อเป็นจระเข้ และความรักสามเส้า จากในตำนานหลัก กล่าวถึง 1 หญิง 2 ชาย ปรับเป็น 1 ชาย 2 หญิง นอกจากนี้ยังปรากฏใน *ตำนานเมืองกระ* ที่สลับบทบาทเป็นความรักที่พ่อกับลูกหลงรักผู้หญิงคนเดียวกัน จนเกิดเป็นรักสามเส้า

3.2.2 การนำเรื่องบางตอนไปแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่ กล่าวคือ การนำเหตุการณ์บางตอนในโครงสร้างหลักไปขยายรายละเอียดและแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่ ดังเช่นปรากฏในเรื่อง *ตำนานเกาะช้าง* ที่มีการนำเนื้อหาส่วนเพื่อนบ้านม่องล่ายหนีไปภาคตะวันออก ไปแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่ หรืออีกเรื่องหนึ่งคือ *ตำนานเขว้าง* ที่มีการนำเนื้อหาตอนต้นเรื่องตาม่องล่ายไปขยายเป็นนิทานเรื่องใหม่ด้วย คือ นางยมโดย และสร้างให้มีพี่น้องคือ ยมดิง แล้วปรับเป็นฉาภูกเขาแทนฉาทะเล ด้านฝั่งทะเลอันดามัน

3.2.3 การเพิ่มโครงเรื่องย่อย เป็นการสร้างโครงเรื่องเพิ่มเติมมาจากโครงเรื่องหลัก มีการเชื่อมโยงกับโครงเรื่องหลัก ดังเช่นปรากฏในเรื่อง *หินดาหินยาย* ที่มีโครงเรื่องย่อยเพิ่มโครงเรื่องการแห่ขันหมากจากเกาะสมุย เพื่อไปสู่ขอนางยมโดยที่อำนาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แต่ภายหลังเกิดอุบัติเหตุจึงไปไม่ถึง กรณีนี้เป็นการสร้างโครงเรื่องย่อยเพิ่มเติมจากโครงเรื่องหลัก

3.2.4 การผนวกเรื่อง เป็นการนำตำนานตามองเล่าไปผนวกกับนิทานหรือตำนานเรื่องอื่น ดังเช่นปรากฏในเรื่อง *นางรุ่มสายสกล* ที่มีการนำนิทานนางผมหมามาผนวกกับตำนานตามองเล่า *ตำนานแม่น้ากังจัน* เมื่อกำแพงเพชรผนวกกับตำนานท้าวแสนปม ส่วนตำนานตามองเล่าสำนวนที่เกาะนางโดยไปผนวกกับ *เกาะนาง* ในตำนานพระธาตุนคร

4. การเดินทางของนิทานกับการเดินทางของผู้คน

การเดินทางของนิทานคือการเดินทางและเส้นทางการค้าของผู้คน จากเมืองท่าสู่เมืองต่าง ๆ จากการแพร่กระจายของเรื่องตามองเล่าในบริเวณรอบอ่าวไทยทั้งภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ ริมชายฝั่งทะเลอ่าวไทย สะท้อนให้เห็นการไปมาหาสู่กันของคนในอ่าวไทยแล้วถ่ายทอดตำนาน อาจทั้งในมิติการใช้ประโยชน์เพื่อเป็นหมุดหมายในการเดินเรือ และการถ่ายทอดเพื่อความเพลิดเพลิน

การเดินทางของผู้คนเหล่านี้ไม่ได้หมายถึงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่หมายถึงผู้คนอันหลากหลายที่ต่างมีบทบาทอยู่ใน “พื้นที่” ที่แพร่หลายของเรื่องเล่า สอดคล้องกับอนุภาคสำคัญในตำนาน คือ ความรักสามเส้า การยกขันหมาก และการทำลายขันหมาก

“รักสามเส้า” ที่ปรากฏในเรื่องสะท้อนการเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งการยินยอมพร้อมใจที่จะแต่งงาน แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของ

ความพยายามในการที่จะสร้างเครือข่ายทางสังคม (social network) กับคนอีกกลุ่มขึ้น ซึ่งโดยมากเป็นคนในท้องถิ่น ส่วนการกล่าวถึงพระเจ้ากรุงจีน แสดงให้เห็นถึงกลุ่มที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลเหนือกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งอาจมีได้หมายถึงกลุ่มคนจีนโดยตรง สอดคล้อง กับที่ จุฬามาต ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์ (2554, น. 44-68) ศึกษาเรื่องเล่า เกี่ยวกับพระเจ้ากรุงจีนในนิทานและตำนานที่พบในสังคมไทย และตั้งข้อสังเกตว่าการที่ พระเจ้ากรุงจีนยกยอให้แก่บรรดาภคินีในเรื่องเล่าของไทยนั้น อาจไม่เคยเกิดขึ้นจริง แต่อาจหมายถึงความพยายามในการอธิบายโลกทัศน์แบบไทย คือ แสดงถึงความสัมพันธ์ ของเมืองนั้น ๆ ต่อจีน และเป็นการเชิดชูบารมีของกษัตริย์องค์นั้น ๆ ที่เหนือกว่าเมือง อื่น ๆ ซึ่งกรณีเรื่องพระเจ้ากรุงจีนในตำนานตาม่องล่าย ก็เป็นเช่นเดียวกัน

ส่วนอนุภาคการทำลายชั้นหมาก หรือการทำลายการแต่งงานนั้น สะท้อนให้ เห็นปัญหาระหว่างเครือข่ายหรือชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นและทำให้เกิดความขัดแย้งและนำมาสู่ ความตาย แต่อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งดังกล่าวสุดท้ายในตำนานมีการสร้าง “ความ ประณีประนอม” โดยการให้ตัวละครและสิ่งของของกลุ่มคนต่าง ๆ กลายเป็นสถานที่ต่าง ๆ ในอ่าวไทย เสมือนเป็นการแบ่งพื้นที่ของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าตำนานตาม่องล่ายที่แต่งเรื่องนั้น นอกจากพื้นที่ที่ ได้รับคามนิยมและมีความเข้มข้นของการแพร่กระจายอยู่เดิม คือ บริเวณชายทะเลภาค ตะวันออก และชายทะเลภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยแล้ว ยังพบการแต่งเรื่องที่สะท้อนการเดินทาง ของผู้คน 2 ลักษณะ ดังนี้

4.1 การเดินทางจากพื้นที่น้ำเค็ม สู่พื้นที่น้ำจืดในลุ่มน้ำภาคกลาง

จากข้อมูลที่พบการแต่งเรื่อง พบการเดินทางจากชายทะเลอ่าวไทยสู่ลุ่มน้ำภาค กลางในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ ลพบุรี กำแพงเพชร ชัยนาท สุพรรณบุรี และกรุงเทพฯ เมื่อ พิจารณาจากแผนที่ทำให้เห็นว่า เส้นทางเหล่านี้คือเส้นทางลำเลียงสินค้าตลอดจนการ

เดินทางจากเมืองท่าเข้าสู่หัวเมืองชั้นใน ดังนั้นตำนานและนิทานจึงเดินทางเข้ามาและผ่านมุมมอง วิชิติต ตลอดจนรสนิยมความชื่นชอบนิทาน จนเกิดการ “ปรับ-ปรุง-ดัด-แปลง” จนเกิดเป็นตาม่องล่ายสำนวนใหม่และนำมาสู่การแต่งเรื่องในที่สุด

4.2 การเดินทางจากอ่าวไทย สู่วะเลอันดามัน

การเดินทางของตำนานตาม่องล่ายจากทะเลอ่าวไทยสู่อันดามันนั้น พบในบริเวณจังหวัดพังงา จังหวัดระนองที่เล่าเรื่องตายมตึงซึ่งเป็นพี่น้องกับนางยมโดย และถ้าพระขยางค์ พื้นที่บริเวณนี้ในอดีตเป็นเส้นทางการเดินทัพและเส้นทางการค้าที่ลัดข้ามจากอ่าวไทยไปสู่วะเลอันดามัน โดยที่ไม่ต้องอ้อมช่องแคบสิงคโปร์เพื่อไปอินเดีย สามารถขึ้นบกด้วยระยะทางไม่มากที่บริเวณคอคอดกระแล้วลงเรือเข้าทะเลอันดามันไปสู่อ่าวเบงกอลมุ่งสู่อินเดียได้โดยร่นระยะเวลาได้มาก เรื่องเล่าตาม่องล่ายน่าจะจะได้เดินทางผ่านนักเดินทางเหล่านี้ตามเส้นทางการค้านั่นเอง

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผล

เรื่องตาม่องล่ายเป็นตำนานประจำถิ่นที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบอ่าวไทย ทั้งอ่าวไทยฝั่งทะเลตะวันออกและฝั่งทะเลตะวันตก ยกเว้นบริเวณอ่าวไทยตอนใน หรือ อ่าว ก ตำนานตาม่องล่ายมีลักษณะของความเป็นตำนานประจำถิ่น (mythical legend) ที่ทำหน้าที่ในการอธิบายภูมินามท้องถิ่น การเกิดสภาพภูมิศาสตร์บริเวณทะเลชายฝั่ง และสิ่งมีชีวิตในทะเลต่าง ๆ บริเวณรอบอ่าวไทย เรื่องตาม่องล่ายแสดงให้เห็นความสำคัญของอ่าวไทยในมิติประวัติศาสตร์ เป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญและมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสมัยโบราณ และพบว่าชื่อ “ม่องล่าย”

ปรากฏในเอกสารลายลักษณ์ฉบับที่เก่าที่สุด คือใน นิราศถลาง ของ หมื่นพรหมสมพัตรสร หรือ นายมี แต่งในสมัยรัชกาลที่ 2 ราว พ.ศ. 2358 – 2359

ตำนานเรื่องตาม่องล่ายจัดแบ่งหมวดหมู่เรื่องได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเขาตาม่องล่าย – เขาเจ้าล่าย บริเวณภาคตะวันตก (ML-W) กลุ่มเกาะนางโดย บริเวณภาคใต้ (ML-S) และกลุ่มเกาะและชายทะเลตะวันออก (ML-E) ส่วนการแตกเรื่องของตำนานตาม่องล่ายพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการแตกเรื่องของนิทาน ได้แก่ 1) การคงโครงสร้างเดิมแต่เปลี่ยนรายละเอียดในพฤติกรรม 2) การนำเรื่องบางตอนไปแต่งเป็นนิทานเรื่องใหม่ 3) การเพิ่มโครงเรื่องย่อย และ 4) การผนวกเรื่อง

ตำนานตาม่องล่ายเป็นตำนานประจำถิ่นที่สำคัญในบริเวณอ่าวไทย มีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนชายฝั่งทะเลอ่าวไทยในหลากหลายมิติ ได้แก่ การเป็นตำนานกำเนิดสถานที่ (creation myth) ของอ่าวไทย ความทรงจำร่วมกับการสร้างสำนึกความเป็นผู้คนในอ่าวไทย การสร้างพื้นที่ในภูมิกายาของอ่าวไทย การเป็นนิทานอธิบายเหตุ และความเป็น “ผีบรรพบุรุษ” และ “ผู้พิทักษ์” ผู้คนในอ่าวไทย

2. อภิปรายผล

ตำนานตาม่องล่ายเป็นตำนานประจำถิ่นที่แสดงถึงที่มาของสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณอ่าวไทยและพื้นที่ใกล้เคียง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าตำนานตาม่องล่ายที่มีโครงสร้างเรื่องหลักนั้น ตอนท้ายเรื่องร่างกายและชิ้นส่วนจะเกิดเป็นสถานที่ ในขณะที่เรื่องที่แตกเรื่องออกมาจะพบทั้งกรณีที่ร่างกายและชิ้นส่วนจะเกิดเป็นสถานที่ และกรณีที่มีสภาพภูมิศาสตร์นั้นอยู่เดิมแต่กลายเป็นชื่อเรียกสถานที่ตามเหตุการณ์ เช่น ค้างสำเภา ซึ่งกรณีหลังนี้มักพบในการแตกเรื่อง

ในพื้นที่เพชรบุรี-ประจวบคีรีขันธ์ นอกจากเรื่องตาม่องล่ายแล้วยังมีตำนานอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ “มหาเกตรา” เนื้อเรื่องกล่าวถึงฉากทะเลเพชรบุรีว่ามีสำเภาใหญ่

หรือ มหาเกตรา ที่เทพนิมิตขึ้นมาจากผาหอย เรือสำเภาใหญ่นี้มีเรือกสวนไร่นา ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ในสำเภาใหญ่นั้น มีสินค้าจำหน่ายมากมาย ภายหลังแตก และกลายเป็นชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ เช่นเดียวกับตำนานตาม่องล่าย ตำนานมหาเกตรานี้เป็นเสมือนจินตนาการของคนทะเล และอาจสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่ออธิบายความเป็นมาของกลุ่มชนของตน ไม่มีเหตุการณ์ที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม สันนิษฐานว่าเป็นตำนานยุคแรกขณะที่ตำนานตาม่องล่ายเป็นตำนานที่มีตัวละครที่ต่างกลุ่มกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งดีและร้าย อาจเป็นพัฒนาการของตำนานของคนทะเลอ่าวไทยในยุคต่อมา

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบกรณีที่น่าสนใจ 2 กรณีคือ กรณีที่มีเขาและลำห้วย “ม่องล่าย” ในบริเวณน้ำตกเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาษากะเหรี่ยง แต่ไม่ปรากฏการเล่าตำนานตาม่องล่าย ขณะที่ผู้วิจัยพบว่าตำนานตาม่องล่ายสำนวนหนึ่งเล่าเชื่อมโยงถึงเขาชนไก่ จังหวัดกาญจนบุรี อีกกรณีหนึ่งคือบ้านแหลมงอบ จังหวัดตราด ตำนานตาม่องล่ายเล่าว่าเป็นงอบของยายรำพึงที่ถูกตาม่องล่ายเขวี่ยงมาจากเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบนิทานประจำถิ่นอีกสำนวนหนึ่งที่เล่าว่างอบดังกล่าวเป็นงอบของยายม่อม ที่เป็นผู้เลี้ยงช้างและกลายเป็นที่มาของเกาะช้าง และปัจจุบันยังปรากฏชื่อบ้านยายม่อม ในอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ด้วย กรณีนี้อาจเป็นการสับสนเรื่อง และภายหลังผู้เล่าจึงนำตำนานตาม่องล่ายมา “สวมทับ” ตำนานเดิม

ภาพจำที่คนส่วนใหญ่มักนึกถึงตำนานตาม่องล่าย คือ การทำลายชั้นหมาก หรือการทำลายการแต่งงานนั้น ซึ่งดังที่กล่าวไปแล้วว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นปัญหาระหว่างเครือข่ายหรือชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นและทำให้เกิดความขัดแย้งและนำมาสู่ความตายและสุดท้ายในตำนานมีการสร้าง “ความประนีประนอม” โดยให้ตัวละครและสิ่งของของกลุ่มคนต่าง ๆ กลายเป็นสถานที่ต่าง ๆ ในอ่าวไทย เสมือนเป็นการแบ่งพื้นที่ของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ของผู้คนในอ่าวไทย ซึ่งอาจหมายถึงผู้คุมอาณาเขตนาน้ำกับผู้ที่เข้ามาค้าขายในน่านน้ำที่เป็นชนชาติต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมินทร์ จารูร (2547)

ที่กล่าวว่าตัวละครในตำนานปรัมปราไทยมีพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวละครต่าง ๆ ตัวละครเหล่านี้นักกลุ่มหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งและการยอมรับกันของคนทั้งที่เป็นคนกลุ่มเดียวกันและคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของตำนานปรัมปราไทยทั้งในแง่ของการเป็นข้อมูลที่บันทึกเรื่องราวความขัดแย้งเกี่ยวกับความคิดความเชื่อทางศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ และการเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาอธิบายลักษณะที่เป็นจริงของสังคมไทยได้ แม้ตำนานปรัมปราไทยจะถูกมองว่าเป็นเรื่องเหนือจริงก็ตาม เช่นเดียวกับงานศึกษาต้นเค้าและปรีชาธรรมจากรวมกรรมที่ปรากฏอนุภาคอาหารระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระมหากษัตริย์ของอภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2548) ที่สะท้อนให้เห็นร่องรอยความขัดแย้งของการเลือกรับนับถือศาสนาของบรรพชนและการประนีประนอมโดยการจัดหา “พื้นที่” ให้ศาสนาในศาสนาเดิมได้เป็นอนาคตศาสนาในศาสนาใหม่

ส่วนความหลากหลายของสำนวนที่แสดงผ่านการแตกเรื่องของนิทานนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของเรื่องตามองถ่ายของคนอ่าวไทย รวมไปถึงฝั่งอันดามัน และคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งแม้ว่าตำนานตามองถ่ายจะแตกเรื่องเป็นนิทานเรื่องใหม่ จนมีเนื้อเรื่องที่แตกต่างไปจากนิทานต้นแบบแต่ก็ยังคงรักษารูปแบบโครงสร้างของนิทานต้นแบบไว้ ได้แก่ ก. รักสามเส้า ข. การทำลายชั้นหมาก ค. ตัวละครเอกตาย/ตัดชิ้นส่วนร่างกาย ง. การเกิดเป็นสถานที่ต่าง ๆ จ. ตัวละครเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับที่ วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2545) ศึกษา “แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: ความแพร่หลายและการแตกเรื่อง” พบว่าความแพร่หลายของนิทานสังข์ทองทำให้เกิดนิทานเรื่องใหม่อีกหลายเรื่องจากโครงเรื่องสังข์ทองอันเป็นโครงเรื่องต้นแบบ นิทานเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในกระบวนการแตกเรื่องนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในระดับพฤติกรรมและโครงเรื่อง

รายการอ้างอิง

- กลุ่มสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สถาบันวัฒนธรรมศึกษา. (2559). *วรรณกรรมพื้นบ้าน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- ขวัญทิwa ผิวผาด, กุลธีรา อุดมพงศ์วัฒนา และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2555). *ความเชื่อ การขนบ บาน และการใช้ของแก้บนศาลเจ้าแม่ยมสาว เกษนมนสาว ตำบลสามร้อยยอด อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. การประชุมวิชาการนำเสนอ ผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- จรรยา ดันท์โพธิ์ประสิทธิ์ และพรทิพย์ จิระเมธธร. (2526). *วิเคราะห์เปรียบเทียบเพลง ประเภ่ บ้านดอยข่อย และ กรมศิลปากร*. เพชรบุรี: วิทยาลัยครูเพชรบุรี .
- จิตรารณณ์ ฝึกโสภา. (2549). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาปัญหาการกัดเซาะ ชายฝั่งกับปัญหาสิทธิมนุษยชนของชายฝั่งจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และ ตราด*. สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- จุฑามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรรณศักดิ์. (2554). *ตำนานว่าด้วย “ธิดาพระเจ้า กรุงจีน” ในสังคมสยาม*. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 4(4), 44-68.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). *จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. 107 และ 108*. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสนธิ สุมาวงศ์ ป.ช., ป.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 27 เมษายน พุทธศักราช 2519.

- ซีน ศรียาภัย. (2497) นิทานม่องหล่ายคำกลอน สำนวนเก่า. ใน *อภิธานนาการล่องหน้า*
แต่ท่านที่นับถือ ญาติและมิตรทั้งปวง ก่อนจะถึงวันที่จำต้องลาจากกันไปชั่ว
นิรันดร์ (น. 49-116). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- दनัย วินัยรัตน์. (2551). *การสร้าง ความหมายภูมิลักษณะท้องถิ่นผ่านนิทานพื้นบ้านเรื่อง*
ตาม่องล่าย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา).
มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.
- โถม ไกรปกรณ์. (2557). กำเนิด “ภูมิภายา” และพื้นที่สมัยใหม่ของล้านนาในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *หน้าจั่ว*, 11, 18-33.
- นเรนดิษฐ์ากิจ, หลวง. (2504). *นิราศดงเกีย*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ปรมินท์ จารุวร (2547). ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย
(วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.
- ประจักษ์ ประภาพิตยากร (2512). *นิยายตาม่องล่าย*. ใน *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ คุณ*
แม่จั่ว เล่าห์เรณู และ นางหวาด เทพวัลย์ (น. 13-32). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ประเสริฐอักษร (นามแฝง). (2471). *เรื่องเจ้าลาย*. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ.
- พรหมสมพัตร (มี), หมื่น. (2504). *นิราศกลาง*. ใน *นิราศบางเรื่องของสุนทรภู่และนายมี*
(น. 89-115). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พวงเพ็ญ สว่างใจ. (2556). จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ตาม่องล่าย” สู่บทละครเรื่อง “เจ้า
ลาย” *มรดกทางวรรณคดีที่สะท้อนวิถีไทย*. การประชุมทางวิชาการเพื่อนำเสนอ
ผลงานวิจัยในงานราชภัฏเพชรบุรีวิชาการ “สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาสู่
อาเซียน” วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2556.
- พิทยาลงกรณ์, พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่น. (2518). *สามกรุง*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

- วัชรารณณ์ ดิษฐปาน. (2549). *แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: ความแพร่หลายและการแต่งเรื่อง*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์. (2557). *ประชุมเอกสารเก่าเมืองนครศรีธรรมราชในรัชกาลที่ 4*. นนทบุรี: อิงสาสบายดี.
- สมุตราชบุรี. (2468). พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย.
- สายปาน บุรีวรรณชนะ. (2556). *ตำนานประจักษ์ริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง: ความสมานฉันท์ในความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุฉฉา. (2563). *วิถีชนบทตำนาน นางทองร่อนแห่งเขาสมแก้ว. วารสารเมืองโบราณ*, 46(1), 117-120.
- สุดแดน สุทธิลักษณ์ และวัลลภ ทองอ่อน. (2564). *พุทธภูมิกายาและล้านนาประเทศ: อ่านตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผ่านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์*. กรุงเทพฯ: อี.ที.พับลิชชิง.
- เสื่อคง (นามแฝง). (2526). บทละครเรื่อง "ตาม่องล่าย". *วารสารมณี วิทยาลัยครูเพชรบุรี*, 4(1-3), 12-35.
- แสงจินดา กันยาทิพย์. (2541). *ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของจีน. ใน สนุกกับเทศกาลเฉลิมฉลอง* (น. 66-71). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- โสภณพัทลุงกุล (สว่าง ณ พัทลุง), พระยา. (2529). *นิราศเมืองปะเหลียน*. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2548). "เมื่อพระอิศวรชวนพระพุทเจ้าช่อนหา" ต้นเค้าและปริศนาธรรมจากวรรณกรรมที่ปรากฏอนุภาค*ช่อนหาระหว่างพระอิศวรกับ

พระพุทธรเจ้า. *The Journal: Journal of the Faculty of Arts Mahidol University*, 1(2), 15-34.

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. (2555). พระวรวงศ์: วรรณกรรมท้องถิ่นที่แสดงร่องรอยความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่างภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 4(2), 104-132.